

سلسله گزارش‌های پایش مشارکت مردمی گزارش اول: مدل سنجش مشارکت‌های مردمی با تأکید بر جوانان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل: ۱۹۷۲۸
کد موضوعی: ۲۱۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:
۱۴۰۳/۲/۱

عنوان گزارش:

سلسله گزارش‌های پایش مشارکت مردمی گزارش اول:
مدل سنجش مشارکت‌های مردمی با تأکید بر جوانان

نام دفتر:

مطالعات اجتماعی (گروه تعاون، مشارکت‌های مردمی و سرمایه اجتماعی)
نوع گزارش: طرح و لایحه ، نظارتی ، راهبردی

تهیه و تدوین کنندگان:

علیرضا حدادی، سیده حکیمه هاشمی، سعید زارع

همکاران:

محسن ردادی، نفیسه سلیمانی، مرضیه کرملو

مدیر مطالعه:

علیرضا حدادی

ناظران علمی:

محمدتقی ضرغام افشار، محمدرضا مالکی، هادی افراسیابی

ویراستار ادبی:

سیده مرضیه موسوی راد

گرافیک و صفحه آرایی:

محمد دهقانی شهربابی

تاریخ شروع مطالعه: ۱۴۰۲/۰۸/۱۰

واژه‌های کلیدی:

۱. مشارکت مردمی
۲. علوم اجتماعی رایانشی
۳. جوانان
۴. آرزوها
۵. اعتماد به حاکمیت
۶. امید اجتماعی
۷. هویت

فهرست مطالب

چکیده.....	۶
خلاصه مدیریتی.....	۷
۱. مقدمه.....	۱۰
۲. روش پژوهش.....	۱۲
۳. پیشینه پژوهش.....	۱۵
۴. اهمیت و ضرورت مطالعه مشارکت جوانان.....	۱۷
۵. تبیین عوامل مؤثر در مشارکت جوانان.....	۲۰
۶. مدل سنجش مشارکت جوانان.....	۳۱
۷. نتیجه گیری و پیشنهادات.....	۳۳
منابع و مأخذ.....	۳۸

فهرست جداول

جدول ۱. پیشینه پژوهشی مرتبط با موضوع گزارش.....	۱۵
جدول ۲. پیشینه تقنین مرتبط با موضوع گزارش.....	۱۶
جدول ۳. عوامل مؤثر در مشارکت جوانان در پژوهش های پیشین.....	۲۰
جدول ۴. علل اصلی شکل گیری اتوپیای مشارکتی.....	۳۲
جدول ۵. عوامل و راهکارهای اصلی متناظر در سنجش مشارکت جوانان.....	۳۷

فهرست اشکال و نمودارها

شکل ۱. وضعیت تغییرات سه شاخص عمده سرمایه اجتماعی در سال ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲.....	۷
شکل ۲. معضل مشارکت در میانه چهار ساز و کار اساسی.....	۹
شکل ۳. مدل کلی سنجش مشارکت های متأثر از آرزوهای جوانان.....	۳۳
شکل ۴. مکانیزم های فعال ساز هم افزایی میان دولت و ملت.....	۳۴
شکل ۵. مکانیزم های فعال ساز پارادوکس های میان دولت و ملت.....	۳۵
شکل ۶. پارادوکس های میان دولت و ملت پیش بینی کننده مشارکت اعتراضی.....	۳۵
شکل ۷. ساختار عوامل مؤثر در تحریک مشارکت جوانان.....	۳۶
نمودار ۱. میزان مشارکت مردمی در سیزده دوره انتخابات ریاست جمهوری.....	۱۸
نمودار ۲. میزان مشارکت مردمی در یازده دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی.....	۱۸
نمودار ۳. روند تغییرات سهم گروه های عمده سنی جمعیت کشور و فاز پنجره فرصت جمعیتی در ایرانی.....	۱۹

سلسله گزارش‌های پایش مشارکت مردمی گزارش اول: مدل سنجش مشارکت‌های مردمی با تأکید بر جوانان

چکیده

متفکران و صاحب‌نظران این عرصه چهار مؤلفه «هویت فرهنگی»، «محرومیت نسبی»، «اعتماد به حکمرانی» و «امید اجتماعی» را به‌عنوان مهم‌ترین عوامل موثر بر مشارکت مردمی با تأکید بر جوانان معرفی کرده‌اند. این شاخص‌ها در ارتباط دولت و ملت بازتعریف شده و با مؤلفه‌های مختلفی از ادبیات نظری و پیمایش‌های گذشته غنی شده است. نتیجه آنکه با سنجش این چهار مؤلفه در کنار متغیرهای زمینه‌ای و پایگاه اقتصادی-اجتماعی فرد، می‌توان آرزوهای جوانان را تخمین زده و میزان مشارکت ایشان (چه به‌صورت حمایتی و چه به‌صورت اعتراضی) را پیش‌بینی کرد. همچنین در پایان گزارش متناسب با وضعیت هر یک از چهار مؤلفه، پویایی‌شناسی راهکارها در چهار ساحت فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ارائه شده است.

یکی از ابرمسائل حاکمیتی در دولت‌های مختلف جهان، مشارکت شهروندان در امور حکمرانی است. این مسئله در کشور ما به‌واسطه مبانی دینی و شرایط سیاسی از اهمیت بیشتری نیز برخوردار است. نگاهی به آمار مشارکت‌های انتخاباتی و حضور جوانان در جنبش‌های اعتراضی نشان‌دهنده اهمیت بررسی ویژه این موضوع است. در سلسله گزارش‌های پایش مشارکت مردمی، بنیاد وضعیت مشارکت مردم مورد پایش قرار گرفته و با پیش‌بینی‌های مبتنی بر هوش مصنوعی، آینده‌پژوهی و سناریونویسی‌های مقتضی ترسیم شود. گزارش حاضر با بهره‌گیری از نتایج سلسله گزارش‌های پایش سرمایه اجتماعی با روش علوم اجتماعی محاسباتی، پیمایش‌های گذشته و فراتحلیل ادبیات نظری و تحلیل خبرگان، مدلی برای سنجش مشارکت مردمی در حوزه جوانان ارائه می‌دهد. این گزارش با بهره‌گیری از دیدگاه

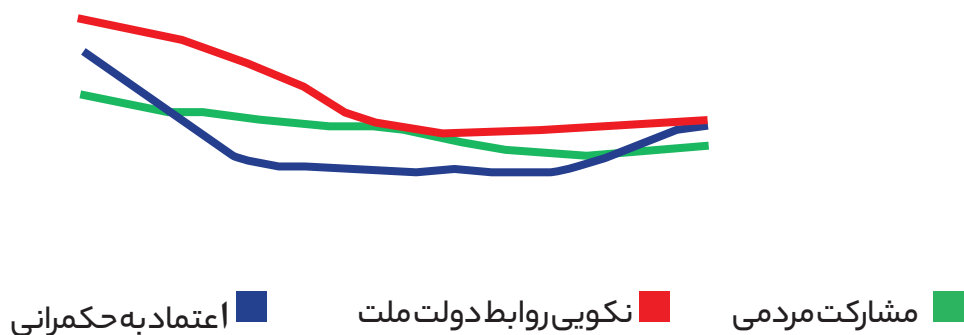

بیان/شرح مسئله

است که به‌عنوان ابتدایی‌ترین گام و نزدیک‌ترین مؤلفه، شاخص اعتماد است که به رخدادها و بحران‌های اجتماعی پاسخ داده و دستخوش تغییرات می‌شود، اما دیر تغییرترین شاخص در این میان، «مشارکت مردمی» است. یعنی شاخصی که انضمامی‌ترین و ملموس‌ترین وضعیت را داراست و برای سیاستگذاران همواره مهم‌ترین اهمیت را داشته است؛ اما در عین حال، بسیار بی‌تفاوت نسبت به رخدادها و روش‌های تحریک‌آنی در میدان‌های مختلف سیاسی و اقتصادی عمل می‌کند.

بررسی شاخص‌های مختلف اجتماعی برای سیاستگذار با هدف افزایش توان پیش‌بینی و مداخله در تحولات اجتماعی رخ می‌دهد. از این جمله می‌توان از شاخص سرمایه اجتماعی نام برد که تاکنون در سلسله گزارش‌های متعددی به پایش آن در ایران پرداخته شده است. در بررسی الگوهای سنجش سرمایه اجتماعی، از مهم‌ترین ابعاد مشترک اندازه‌گیری، می‌توان به اعتماد متقابل، شبکه روابط و مشارکت اشاره کرد. نتایج سنجش‌های گذشته حاکی از آن

شکل ۱. وضعیت تغییرات سه شاخص عمده سرمایه اجتماعی در سال ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ [۳]

سپس پیش‌دآوری‌ها در بُعد عاطفی مبتنی بر تمایز میان مردم و گروه مقابل شکل گرفته و در نهایت کنش مشارکت اعتراضی رقم می‌خورد. این مشارکت‌ها در صورت‌بندی کلان به شکل جنبش، انقلاب یا تغییرات اجتماعی خود را نشان می‌دهد. باید توجه داشت که عملیات‌های شناختی و رسانه‌ای نقش برجسته‌ای در تسهیلگری نیل از عوامل مؤثر به کنش مشارکتی دارند، اما برای جلب مشارکت، گروه‌ها و نهادهای متولی، ابعاد وجودی مردم را با عوامل اصلی و ریشه‌ای در ابعاد ناخودآگاه تحریک می‌کنند. برای نمونه آگاهی مردم و نظام اطلاعاتی ایشان را دست‌کاری کرده و برساخت ذهنی ایشان را طوری تنظیم می‌کنند که احساس عدم اعتماد یا محرومیت نسبی یا هیستری جمعی و... افراد، بر برداشت‌های مثبت‌شان غلبه کند.

با این توضیحات می‌توان مشارکت را نتیجه و متغیر وابسته برای علل مختلفی دانست که به‌صورت انباشتی و در طول زمان عمل کرده و مشارکت را تحت تأثیر قرار داده و تغییر می‌دهند. برای پیش‌بینی میزان مشارکت در آینده، باید به خوبی از جنبه‌ها و عوامل اثرگذار بر پتانسیل کنش مشارکتی آگاهی داشت. این مشارکت در موقعیت‌هایی همچون تصمیم‌گیری، نظارت و اجرا در حمایت از حاکمیت رقم می‌خورد، اما مشارکت صرفاً به‌معنای مشارکت حمایتی نبوده و بررسی دقیق آن می‌تواند روشنگر مشارکت اعتراضی، کنش انحرافی و حتی انزوای طلبی و بی‌تفاوتی نیز باشد. حتی شاید به تعبیری بتوان مشارکت را همواره متعاقب احساس خطر و در اعتراض به جریان مقابل خود دانست. ابتدا تصورات قالبی در بُعد شناختی افراد ایجاد شده،

۱. با توجه به محرمانگی گزارش مذکور، محورهای مختصات حذف شده است. امکان دسترسی به نسخه چاپی گزارش در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی وجود دارد.

بازاریان، همدلی با مردم، خیرخواهی برای دیگران و عضویت در صندوق‌های قرض الحسنه خانوادگی نیز از متغیرهای مربوط به مردم هستند. بسیاری از اوقات این دو دسته نسبت به یکدیگر اثر و تأثیر منفی دارند. لذا سنجش بُعد حاکمیتی در کنار بُعد مردمی موضوعیت می‌یابد.

با توجه به تغییرات بسیار سریع جوامع و حضور بیش از پیش جوانان در فضای مجازی، نیاز به استفاده از روش‌های نوین بسیار برجسته است. علوم اجتماعی محاسباتی به عنوان حوزه علمی در حال ظهور و در میانه علم آمار، علوم رایانه‌ای و علوم اجتماعی تعریف شده است. این حوزه با استفاده از قابلیت‌های کامپیوتر و کلان داده‌ها عموماً شامل سه مؤلفه اصلی هستند: ۱. مدل سازی محاسباتی و شبیه سازی اجتماعی؛ ۲. تحلیل رد پاهای دیجیتالی تعاملات بر خط؛ ۳. لابراتوارهای مجازی و آزمایش‌های بر خط. علوم اجتماعی محاسباتی امکان انجام مطالعاتی را در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد که تا پیش از این حتی تصور آن دشوار بود. علاوه بر این، به آزمون نظام مند تر نظریه‌ها مساعدت فراوانی می‌کند و امکان تکرار و هم‌تاسازی مطالعه را افزایش می‌دهد. این دو عامل اخیر به علوم اجتماعی محاسباتی امکان می‌دهد تا به مرتبه بالایی از موقعیت علمی دست یابد. از مزیت‌های استفاده از این رویکرد، سرعت بالا، حجم زیاد داده، تنوع فراوان، صحت دادگان و نزدیکی نتایج به وضعیت واقعی ذهنی کنشگر است. در این تحقیق برای تحلیل عوامل مؤثر بر مشارکت جوانان از روش‌های حوزه علوم اجتماعی محاسباتی استفاده خواهیم کرد.

در گزارش‌های آینده منطق ریاضیاتی رسیدن از این مؤلفه‌ها به مقدار مشارکت مردمی توضیح داده می‌شود. بعد از آن جمع‌آوری داده از پنج بستر آغاز می‌شود: پست‌های کانال‌های تلگرام، کامنت‌های کاربران در تلگرام، پست‌های صفحات اینستاگرام، کامنت‌های کاربران ذیل صفحات اینستاگرام و پست‌های توئیتر. این جمع‌آوری داده در بازه زمانی مشخص و مبتنی بر کوئری‌های اختصاصی برای هر یک از مؤلفه‌ها انجام خواهد شد. بدین معنا، مثلاً برای جمع‌آوری داده درباره مؤلفه «پاسداشت مناسبات فرهنگی و سیاسی حاکمیت»، رشته کلمات مرتبط با این مفهوم در بازه زمانی مدنظر، با رفت و برگشت کارشناس از نظریات و مشاهده تصادفی بخشی از داده‌های موجود فضای مجازی طراحی شده است. این دیکشنری شامل مفاهیمی همچون روز قدس، ارتحال حضرت امام خمینی (ره)، سلام فرمانده، روز سپاه پاسداران و فتح خرمشهر بوده که درباره آنها در این فصل، محتوا تولید شده است. طبیعتاً برای همین مؤلفه «پاسداشت مناسبات

سنجش مفاهیم اجتماعی همچون مشارکت اجتماعی جوانان، نیازمند توجه به اقتضانات مختلفی است. جامعه‌شناسان در شناخت استاتیک نظم جامعه، موفقیت‌های زیادی کسب کرده‌اند؛ اما در دینامیک تغییر جامعه، حتی جامعه‌شناسان نیز خود را عاجز احساس می‌کنند. چرا که نه مدل تحلیلی دقیقی در این زمینه دارند، نه به روابط و تاریخ میان علوم مختلف تفطن دارند و نه تلاشی برای پیش‌بینی رخداد‌های آینده در این زمینه انجام داده‌اند. لذا تمرکز این گزارش در کنار مشارکت‌های مردمی، بر بررسی ویژه مشارکت‌های اعتراضی برای تغییر وضع موجود است.

اما می‌توان پرسید در سنجش مشارکت «مردم» در عرصه‌های مختلف، کدام نمونه از مردم مدنظر هستند. در این زمینه باید توجه داشت که برای پیش‌بینی مشارکت‌های مؤثر، باید به سراغ گروه‌های مؤثر اجتماعی رفت. اقشاری که سایر گروه‌های مردمی را نیز به حرکت درمی‌آورند. آینده‌پژوهان معتقدند گسترده‌ترین قشر مؤثر اجتماعی، جوانان هستند، که در صورت شناخت دقیق اهداف و آرزوهای ایشان می‌توان تصویری از وضعیت آینده کنش‌های مشارکتی در جامعه داشت. امروزه فضای مجازی از جمله مهم‌ترین بسترهای حضور و نقش‌آفرینی جوانان است که می‌تواند برای بررسی تمایلات ایشان مورد بررسی قرار گیرد.

در سلسله گزارش‌های پایش مشارکت مردمی، بناست عوامل مؤثر بر مشارکت مردمی شناسایی و روند آن مورد آینده‌پژوهی قرار گیرد. در گزارش حاضر که اولین گزارش از این سلسله گزارش‌هاست، به تبعات نظری و تدوین مبانی و مدل نظری عوامل مؤثر بر مشارکت جوانان پرداخته شده است. همچنین در گزارش‌های آینده، این مشارکت مردمی از طریق فضای مجازی سنجش و پیش‌بینی خواهد شد.

نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

با مرور نظریات و پیمایش‌های انجام شده می‌توان مؤلفه‌های سنجش مشارکت جوانان در پیمایش‌های گوناگون را به دو دسته سنجش ارتباط با حاکمیت و ارتباط با مردم تقسیم‌بندی کرد. مؤلفه‌های راجع به حاکمیت: هویت حاکمیتی، توانمندی تأمین دولت، اعتماد به حاکمیت و مشروعیت سیاسی است.

مؤلفه‌های راجع به مردم، تمایل به هنجارهای غیررسمی، انتظارات اقتصادی، اعتماد قطبی شده و امید به تحولات است. برای نمونه، مؤلفه‌های پنداشت از عملکرد نظام در رفع مشکلات، ارزش‌های اخلاقی مسئولان و احساس امنیت از جمله متغیرهای مربوط به حاکمیت هستند. مؤلفه‌هایی همچون وجدان کاری، اعتماد به

خلال برخی نماگرها و مؤلفه‌ها، به سنجش پنداشت‌های کاربران در بسترهای تحلیلی انتخاب‌شده (پست توئیتر، پست اینستاگرام، کامنت اینستاگرام، پست تلگرام و کامنت تلگرام) می‌پردازند. جوانی علاوه بر شاخص‌های زیست‌شناختی، یک مقوله اجتماعی است. آرزوها و برنامه‌های آینده جوانان، تعیین‌کننده گذار آنها به بزرگسالی است. جوانان را به هیچ‌عنوان نمی‌توان گروهی منسجم تصور کرد که تجربه آنها در جهت واحد قابل نظریه‌پردازی باشد. جامعه ایران هنوز در پنجره جمعیتی قرار دارد و برای استفاده و احیای این فرصت بزرگ برای مشارکت‌های مدنی، نیازمند شناخت آرزوهای جوانان هستیم.

نتایج گزارش و مدل به‌دست آمده برای سنجش مشارکت جوانان، نشان‌دهنده چهار ترازوی اساسی است که در صورت تقویت به‌سمت همسویی مثبت یا هم‌گرایی دولت و ملت منجر به مشارکت حمایتی شده و در صورت تقویت به‌سمت منفی یا واگرایی دولت و ملت، منجر به کناره‌گیری و انزوای اجتماعی یا اعتراضات گسترده جوانان خواهد شد. این چهار ترازو منتج از عوامل مبنایی همچون ویژگی‌های زمینه‌ای، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، احساس محرومیت نسبی، ارزش‌های فرهنگی و گرایش‌های هویتی، عام‌گرایی و اعتماد عمومی (جامعه قوی)، اقتدار سیاسی (دولت قوی)، اعتماد به حاکمیت و امید اجتماعی هستند.

فرهنگی و سیاسی حاکمیت «در فصل تابستان، باید با واژگان و مفاهیم و مصادیق به‌روز متفاوت به سراغ سنجش ضمنی ابراز نظر درباره نماگر خطیر ارزش‌های مشترک دولت و ملت رفت. این تفتن سبب زمینه‌مند شدن روش محاسباتی سنجش مشارکت اجتماعی و دقت تاریخی و اجتماعی بیشتر آن، نسبت به روش‌های پیمایشی شده است، که صرفاً پرسش‌هایی همه‌زمانی و همه‌مکانی مطرح می‌کنند و انتظار حضور ذهن پاسخ‌گو و پاسخ دقیق درباره مصداق‌ها را دارند.

داده‌های جمع‌آوری شده درباره هر مؤلفه، جامعه آماری مرتبط تلقی شده و وارد پردازش‌های بعدی می‌شود. مهم‌ترین پردازش بعد از نرمال‌سازی‌های اولیه، تحلیل احساسات و مدل‌سازی یادگیری عمیق خواهد بود. توجه به این مهم ضروری است که این سرویس بر روی بسترهای مختلف شبکه‌های اجتماعی به‌صورت اختصاصی پردازش می‌کند. به‌اقتضای بستر مدنظر، در دوره‌های مختلف، پنداشت کاربران درباره عملکردهای نظام سیاسی متفاوت و شناور است.

هریک از شاخص‌ها با وزن‌دهی نظری (با استفاده از روش دلفی و مراجعه به خبرگان) و زمینه‌ای (با مراجعه به بسترهای تحلیلی فضای مجازی) در محاسبه میزان مشارکت اجتماعی نهایی اثرگذار می‌شود. پس از نهایی شدن شاخص‌ها، هر کدام از آنها از

شکل ۲. معضل مشارکت در میانه چهار ساز و کار اساسی

پیشنهاد راهکارهای تقنینی، نظارتی یا سیاستی

در نهایت مبتنی بر این عوامل مؤثر و اساسی در حوزه مشارکت راهکارهایی ارائه شده است. تمرکز بر تفکیک ارزش‌های انقلاب اسلامی از اشخاص با شفافیت روندی، تمرکز بر جنگ شناختی نامتوازن و نامتقارن برای آگاهی‌بخشی از پیچیدگی‌های زمینه‌ای، تمرکز بر موفقیت‌های کوچک و سریع برای اثرگذاری بر سفره مردم، تمرکز بر اقتصاد گروه‌های مرجع و فرهنگ‌ساز برای کاهش

سطح انتظارات و مقایسه‌های محرومیت‌ساز، تمرکز بر خیرخواهی و به رسمیت شناختن و برخورد‌های منعطف، تسهیل رواداری، سازواری و انسجام اجتماعی با تمرکز بر اعتماد تعمیم‌یافته، تمرکز بر ایجاد حزب و گشایش‌های سیاسی برای پوشش دادن به سلايق زیرمجموعه نظام، تمرکز بر شاخص زبندگی حاکمیت در ابعاد مختلف برای افزایش احساس تعلق عمومی از جمله راهکارهای عمده برای اثرگذاری بر آرزوهای جوانان و افزایش مشارکت حمایتی ایشان در حوزه‌های گوناگون است.

۱. مقدمه

دولت‌ها همواره به دنبال راهی برای افزایش حضور مؤثر مردم در انتخابات هستند. این مشارکت به انتخابات سیاسی محدود نشده و دغدغه حکمرانی نوین در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز است. باید به این مهم توجه داشت که اصیل‌ترین وجهه مشارکت در حوزه‌های اجتماعی و ارتباطات شبکه‌ای تثبیت‌شده میان مردم با یکدیگر شکل می‌گیرد و ریشه همه‌گیری‌های پیچیده مانند سرمایه‌گذاری در بازار، انتخابات‌های سیاسی، رد و قبول سیاستگذاری‌هایی مانند کنترل جمعیت، پذیرش فناوری‌های پرهزینه یا پیوستن به جنبشی اجتماعی قرار می‌گیرد. پیش از تحلیل مشارکت در هر یک از میادین اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی، مهم‌ترین مسئله در این زمینه تحلیل انگیزه‌های اقشار مختلف در امور مشارکتی است [۱]، [۲]، [۳]، [۴]، [۵].

مردم در صورت ادراک از اثرگذاری خود در حوزه‌های مختلف تصمیم‌گیری‌های کلان، نظارت و اجرای حکمرانی وارد عرصه قدرت شده و در ساختار حاکمیت مشارکت انجام می‌دهند. این نوع مشارکت به‌نوعی در تأیید حاکمیت و در این گزارش تحت عنوان مشارکت در ابعاد حمایتی از آن یاد شده است. حضور در راهپیمایی‌ها، پاسداشت‌ها، انتخابات، تشکل‌های داوطلبانه حاکمیتی، موافقت با فراخوان‌های دولت و همکاری‌های مردمی از جمله مصادیق مشارکت حمایتی هستند، اما اگر ادراک اثرگذاری مردم کاهش یابد، میل به حمایت به تدریج کاهش یافته و حتی می‌تواند تبدیل به مشارکت‌های اعتراضی شود. تصمیم به رأی‌ندادن در انتخابات، تجمع، تحصن، اعتصابات صنفی، جنبش‌های اجتماعی، آشوب‌ها و اغتشاشات از جمله این مشارکت‌ها هستند. در دهه‌های اخیر روند کاهش مشارکت انتخاباتی در بسیاری از کشورها، حتی در کشورهای پیشرفته صنعتی، به یک مشکل جدی تبدیل شده است [۶]. روند کاهش مشارکت حمایتی، نشان از روند روبه‌رشد بی‌تفاوتی سیاسی^۱ مردم دارد. این وضعیت برای حکومت‌های مردم‌سالار بحران‌زاست و می‌تواند عواقب نامناسبی در توسعه اجتماعی و حتی ایجاد اعتراضات داشته باشد.

اثرگذارترین قشر جامعه در کاهش مشارکت حمایتی و افزایش مشارکت اعتراضی، جوانان هستند [۶]. واقعیت اجتماعی و فرهنگی جوانی بر تعاریف و مفهوم‌سازی از آن نیز تأثیرگذار است. جوانی علاوه بر وجه زیست‌شناختی و روان‌شناختی آن، سازه‌ای جمعیتی، اجتماعی، فرهنگی، گفتمانی و رابطه‌ای نیز به‌شمار می‌آید و غلبه هر یک از وجوه فوق در مفهوم‌سازی‌ها و گفتمان‌های عمومی و آکادمیک آثار جدی را بر فهم جراثم جوانان و بازنمایی آن بر جای می‌گذارد. به‌لحاظ تاریخی در بسیاری از مباحث سیاسی و رسانه‌ای اصطلاحاتی چون نوجوانی، جوانی و بانسل جوان به‌صورت غالب با دلالتی احتیاط‌آمیز و کمابیش منفی و به‌عنوان افراد (گروهی) که هم با دردسر و مشکل مواجهند و هم مشکل سازند، معرفی شده‌اند [۷].

در یک مرور بسیار کلی می‌توان گفت که در اوایل قرن نوزدهم مفهوم بزه‌کار جوان در بحبوحه دغدغه‌های بزرگ‌تری که بسیاری از جوامع غربی در خصوص بیکاری یا بی‌نظمی اجتماعی و افول اخلاقی جامعه با آن روبه‌رو بودند، شکل گرفت. در اوایل قرن بیستم

مفهوم نوجوان در دسر ساز در بطن مسائل و مشکلاتی چون فراغت‌های خیابانی و بازار کار جوانان اهمیت یافت. در اواسط قرن بیستم مفاهیم بزهکار مشکل دار رواج یافت که نشان از حضور فزاینده آژانس‌ها و خدمات عرضه شده رفاهی دولت‌ها در آن مقطع (بعد از جنگ جهانی دوم) داشت. به نظر می‌رسد سازه دویست ساله جوانی همچنان دغدغه‌ها و نگرانی‌های اجتماعی خود را تولید می‌کند. اگرچه نوع نگرش‌ها و روش‌ها تغییر می‌یابند. از سوی دیگر به نظر می‌رسد که در مورد جوانان، مفاهیم بزهکاری و رفتار ضد اجتماعی از پارامترهای تعریف جرم فراتر رفته و طیف متنوعی از فراغت‌ها و رفتارهای نامناسب را شامل می‌شود [۷].

همچنین با تأکیدی که امروزه بر عاملیت افراد در شکل دادن به هویت و سبک زندگی شان می‌شود، گروه‌های سنی و جنسیت‌های مختلف عامل و منشأ خرده فرهنگ‌ها و سبک‌های زندگی خاصی هستند که محققین اجتماعی باید در بررسی‌های خود به نقش مؤثر آنها در گروه‌بندی‌ها و تمایزات اجتماعی توجه کنند [۸].

از طرفی دیگر اقتصاد کشور ما در چند سال اخیر به طور توأمان، هم در وضعیت رکود (در کلیت اقتصاد) و هم رونق (در بخش غیر مولد) بوده است. از یک طرف به گواهی شاخص‌های مختلف اقتصادی یکی از بحرانی‌ترین شرایط خود را می‌گذراند؛ شرایطی که رکود، بیکاری، تورم، شرایط نامناسب کسب و کار و ورشکستگی از جمله مختصات آن است [۹] و در شرایط آنومیک و شرایط بحران‌های اقتصادی، عامل مهم و تعیین کننده‌ای که تحت تأثیر این شرایط قرار می‌گیرد و به عنوان حلقه واسط بین بحران‌های اقتصادی و اجتماعی است و به نوبه خود پیامدهای منفی و مخرب بعدی را ایجاد می‌کند، متغیر آرزوهاست ([۱۰] و [۱۱] به نقل از [۹]). از نظر دور کیم آرزوها و خواسته‌ها اگر از حد و اندازه معمول و متعارف خود نیز خارج شود تبدیل به یک منبع رنج و ناراحتی و ناامیدی می‌شود. با توجه به شرایط رکود اقتصادی، بیکاری، تورم و نامناسب بودن محیط کسب و کار، طبیعی است که بسیاری از جوانان نمی‌توانند به خواسته‌ها و آرزوهای خود دست پیدا کنند. بنابراین در این شرایط می‌توان پیش‌بینی کرد جوانان دچار ناامیدی و یأس شوند و هر چه آرزوهای آنومیک و مادی بیشتر، یأس و ناامیدی جوانان هم بیشتر باشد. از طرفی احساس بی‌عدالتی و محرومیت نسبی یکی دیگر از پیامدهای شرایط آنومیک و آرزوهای بلندپروازانه مادی است. جوانان بخش مهمی از نیروی فعال هر جامعه را تشکیل می‌دهند و در صورتی که اشتیاق و آرزوهای آنان تحقق نیابد، ممکن است دچار احساس محرومیت شوند و در اثر این احساس، به جای صرف نیروی خود در سازندگی، به کجروی و انحرافات اجتماعی روی آورند.

در هر جامعه‌ای، افراد هم اهداف فرهنگی جامعه خود را یاد می‌گیرند و درونی می‌کنند و هم هنجارها، وسایل و شیوه‌های مشروع دستیابی به این اهداف را این هنجارهای نظم‌دهنده یا قواعد اخلاقی، لزوماً با هنجارهای فنی یا کارآمدی یکسان نیستند. بسیاری از شیوه‌ها که از نگاه اشخاص خاصی بیشترین کارایی را در تأمین اهداف دلخواه دارند نظیر اعمال زور، کلاهبرداری، قدرت خارج از حوزه نهادی رفتار قابل قبول است [۱۱]. مرتن می‌گوید: فرضیه اصلی من این است که رفتار نابهنجار را از دید جامعه‌شناسی می‌توان نشانه از هم‌گسیختگی بین آرزوهای معین فرهنگی و شیوه‌های ساختاری شده اجتماعی در جهت رسیدن به این آرزوها دانست [۱۱].

اولریش بک جامعه‌شناس اهل آلمان نیز به این واقعیت اشاره دارد که زندگی روزمره انسان‌ها به مرور از قید رسم و سنت‌های گذشته در حال رهایی است و تمامی نهادهای مدرن در حال جهانی شدن هستند و در نهایت این امر منجر به ناپدید شدن جامعه صنعتی قدیمی می‌شود. از نظر برخی متفکران نیز موضوعاتی که برای نسل گذشته به عنوان بدیهیات در نظر گرفته می‌شود، برای نسل امروز تصمیم‌گیری کاملاً آزادانه‌ای به حساب می‌آیند.

جوانان، سرمایه‌های انسانی اصلی برای اهداف توسعه ملی در کشورهای موسوم به جوامع در حال توسعه هستند و در عین حال از بزرگ‌ترین چالش‌های پیش‌روی جوامع مذکور در جریان رشد و گذار به توسعه یافتگی محسوب می‌شوند [۱۲]. از این رو نظریه پردازان زیادی در سراسر جهان، در مورد مسائل و موضوعات مختلف جوانان، نظریه پردازی کرده‌اند. چنان که یکی از موضوعات مورد بررسی در حوزه جوانان که تاکنون از دیدگاه‌های مختلف به آن پرداخته شده، مفهوم آرزو است که هر کدام از صاحب‌نظران این حوزه، از دید خود به این مفهوم پرداخته‌اند. این مفهوم حتی در اندیشه بسیاری از جامعه‌شناسان کلاسیک نیز به صورت گوناگون مطرح بوده است و هر یک، هر چند کم، اما به سهم خود به ابعاد مختلف آرزو و کارکرد آن در جامعه اشاره کرده‌اند.

چنان که مشاهده می‌شود نسل جوان ایران علاوه بر آن، در سالیان اخیر، تغییرات سریع جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی را نیز تجربه کرده است. جوان بودن جمعیت کشور و متنوع بودن نیازهای آنها جامعه را با انبوهی از خواسته‌ها و نیازها روبه‌رو کرده است که باعث می‌شود پاسخ‌گویی به آرزوهای نسل جوان، اهمیت فراوانی بیابد [۱۳]. گذشته از این، «در شرایط آنومیک و شرایط بحران‌های اقتصادی کنونی، آرزوها عامل مهم و تعیین کننده‌ای هستند که تحت تأثیر این شرایط قرار می‌گیرد و به عنوان حلقه‌ی واسط بین بحران‌های اقتصادی و اجتماعی، پیامدهای

منفی و مخرب به دنبال دارد» (۱۰) و [۱۱] به نقل از [۹]. در واقع «آرزوها نیز بر ساخت اجتماعی هستند و ساختارهای بیرونی جامعه بر ذهنیت و زندگی انسان‌ها تأثیر می‌گذارد» [۱۴].

تفکر آرزومندانه همواره در تاریخ بشر وجود داشته است. هر گاه خیال در واقعیت بیرونی موجود ارضان شود، به مکان‌ها و دوره‌هایی پناه می‌جوید که بر پایه آرزو بنا شده است. فرافکنی^۱ آرزوها و خواسته‌ها به زمان‌ها یا به مکان‌های دیگر، از جمله ابزارهایی است که بشر برای ارضای آرزوهای خود به کار گرفته است. فقط آن عقاید را می‌توان اوتوپیاپی خواند که از حدود موقعیت فراتر می‌رود و به فرافکنی‌های آرزو محدود نمی‌ماند و بر نظام تاریخی اجتماعی موجود اثر تغییردهنده می‌گذارد. هر نوع خیال‌پردازی و توهمی که صرفاً در سطح فردی می‌ماند و حتی آن قدر واقعی نیست که کوچک‌ترین تحرکی به وجود آورد، ذهنیت اوتوپیاپی نیست.

اوتوپیاها شامل ویژگی‌هایی هستند از جمله:

تأثیر پذیرفتن تفکر اوتوپیاپی از خاستگاه اجتماعی آن: هر اوتوپیا محصول آرزوها و تلاش‌های یک قشر اجتماعی خاص در دوره معین تاریخی است. از این رو است که می‌توان گفت: «کلید فهم‌پذیری اوتوپیاها موقعیت ساختاری آن قشر اجتماعی است که در هر زمان معینی، از آن اوتوپیاها پشتیبانی می‌کند».

وابستگی تفکر اوتوپیاپی به زمان و تاریخ: تفکر اوتوپیاپی به عنصر زمان و تاریخ تعلق خاطر دارد. زمان جایگاه ویژه‌ای در تفکر اوتوپیاپی دارد. اوتوپیا در زمان حال قرار ندارد. یا در گذشته بوده و قرار است که بازگشتی به آن صورت گیرد یا در آینده‌ای نامعلوم بنا خواهد شد.

دگرگونی مداوم اوتوپیاها: اوتوپیا بازتاب‌دهنده آرزوهای تحقق‌نیافتنی قشرهای اجتماعی است. تغییراتی که به مرور در طبقات اجتماعی رخ می‌دهد، به سرعت در اوتوپیاپی آنها تجلی می‌یابد؛ به همین سبب اوتوپیاها مدام در حال تغییر است [۱۵].

این گزارش به دنبال بررسی نظریه‌های مختلف درباره آرزوهای جوانان در حوزه مشارکت اجتماعی و حکمرانی است. از این رو، جهت بررسی عوامل مؤثر بر آرزوهای جوانان، در ادامه نظریات مختلف این حوزه بررسی خواهند شد.

۲. روش پژوهش

پژوهش اجتماعی برای صور جدید اجتماعی قرار دارد. پدیده‌هایی مانند گسترش بیماری‌های پاندمی، انفجار جمعیتی، بحران‌های جهانی و تعارضات قومی و دینی به نوبه خود نشان می‌دهند که جهان کنونی با مسائل و معضلات بسیار پیچیده اجتماعی و سیاسی مواجه است.^۲ سرعت تغییر در جوامع انسانی و پیچیدگی آن پیش از این هرگز به اندازه امروز نبوده است. مشخصه نظام‌های اجتماعی پیچیده کنونی لایه‌های هستی‌شناختی متکثر با پیوندهای چند جهت است. علاوه بر این، ویژگی‌ها و فرایندهای دگرگونی در این نظام‌های پیچیده تداخلات و وابستگی‌هایی به هم دارند که خود وضعیت را بغرنج‌تر می‌سازند. به طور کلی، فهم دینامیسم و پیچیدگی جوامع کنونی عمدتاً از دسترس علوم کلاسیک خارج است. این موارد دانشمندان علوم اجتماعی را به سمت نوآوری‌هایی برای فهم این پدیده‌های پیچیده و متداخل

امروزه در حیات اجتماعی انسان، حجم بی‌سابقه‌ای از داده‌ها تولید و مبادله می‌شود؛ به نحوی که برخی از این پدیده با عنوان «سیل داده‌ها» نام می‌برند. چنین داده‌هایی فرصت‌های جدیدی برای فهم کمی نظام‌های اجتماعی پیچیده در اختیار ما قرار می‌دهند. فهم کمی این نظام‌های پیچیده در سال‌های اخیر به ایجاد رشته‌ای جدید موسوم به علوم اجتماعی محاسباتی انجامیده است. اوضاع عمومی در جهان جدید به گونه‌ای است که فهم پیچیدگی‌های جوامع به هم پیوسته برای پیش‌بینی و رفع بحران‌های اقتصادی، مالی، بهداشتی، اجتماعی، سیاسی و... ضرورت عاجل دارد. علوم اجتماعی کلاسیک اساساً قابلیت‌های اندکی برای فهم دینامیسم پیچیده جهان دیجیتال دارند؛ به همین دلیل، به جهت گیری علمی جدیدی برای فهم این جوامع نیاز است. از این رو است که می‌توان گفت چنان به نظر می‌آید که علوم اجتماعی در آستانه ابداع مجدد

1. Projection

۲. برخی از این چالش‌ها از این قرارند: تغییر ساخت جمعیتی (تغییر نرخ زاد و ولد، مهاجرت)، بی‌ثباتی اقتصادی و مالی، چندپارگی اجتماعی، جنسی، نسلی، آموزشی، دینی، فرهنگی، زبانی، اقتصادی و سیاسی، تهدیدات سلامت عمومی، قدرت‌های نامتوازن در جهان چندقطبی، جنایت سازمان‌یافته، جنایت سایبری، مرکز‌دایی از نهادها، فساد فراگیر، استفاده غیراخلاقی از سیستم‌های ارتباطی و اطلاعاتی.

طبیعی کافی است ابژه‌هایش را در زنجیره‌ای علی و معلولی بنشانند تا ذیل قانونی عام قرار گیرند. بدین ترتیب در علوم طبیعی ریاضی، با نظر به قوانین کلی که سرشتی غیرفردی دارند، امور جزئی طبقه‌بندی و تبیین می‌شود؛ اما فهم معنای رویدادهای انضمامی تاریخی، شبیه فهم انسانی تاریخی است که نگرش و اراده‌ای مختص خود دارد و بر حسب امکان و تفرد عمل می‌کند، نه ضرورت و قانون کلی؛ به همین دلیل است که علوم انسانی فردمحور^۹ هستند نه قانون محور. آنچه علوم اجتماعی محاسباتی را از دیگر انواع علوم اجتماعی متمایز می‌کند، در وهله اول الگوریتم‌هایی علمی هستند که استنباط آماری در چارچوب آنها انجام می‌شود. همین نکته به این علوم، اعتباری عینی اعطا می‌کند که دیگر انواع علوم اجتماعی بهره کمتری از آن دارند. به عبارتی، ویژگی قانون‌محوری علوم طبیعی ریاضی به پدیده‌های اجتماعی نیز سرایت می‌یابد.^{۱۰} حتی اگر تفاوت این علوم را در نوع صورت‌بندی مفاهیم بدانیم، در میان رشته‌ای علوم اجتماعی محاسباتی می‌توان با صورت‌بندی کیفی مفاهیم همراه با مکانیزاسیون روش، به سرعت و دقت بالا دست یافت.

علوم اجتماعی پویایی‌های سازمان‌های اجتماعی را در تمامی لایه‌های تحلیل، از جمله شناخت، تصمیم‌گیری، رفتار، گروه‌ها، سازمان‌ها، جوامع و نظام جهانی بررسی می‌کند. علوم اجتماعی محاسباتی، پیگیری یکپارچه و بین‌رشته‌ای همین پژوهش اجتماعی با تأکید بر پردازش اطلاعات و از طریق محاسبات پیشرفته کامپیوتری است. علوم اجتماعی محاسباتی رویکردی نو به جمع‌آوری و پردازش داده‌هاست که از طریق ابزارها و الگوریتم‌های هوش مصنوعی به تحلیل کلان‌داده می‌پردازد. از مزیت‌های استفاده از این رویکرد سرعت بالا، حجم زیاد داده، تنوع فراوان، صحت دادگان و نزدیکی نتایج به وضعیت واقعی

کشانده است. به تعبیری، تغییر ابژه علوم اجتماعی به تغییر در شیوه‌ها و عملکردهای خود این علوم انجامیده است و امروزه شاهد تغییر صحنه علوم هستیم. علوم اجتماعی محاسباتی به عنوان حوزه علمی در حال ظهور و در میانه علم آمار، علوم رایانه‌ای و علوم اجتماعی تعریف شده است [۱۶].

علوم اجتماعی محاسباتی^۱ به‌طور کلی به پژوهش در رفتار انسان و تعاملات اجتماعی، با استفاده از قابلیت‌های کامپیوتر و کلان‌داده‌ها اشاره دارد. این پژوهش‌ها عموماً شامل سه مؤلفه اصلی هستند:

■ مدل‌سازی محاسباتی و شبیه‌سازی اجتماعی؛

■ تحلیل ردپاهای دیجیتال تعاملات برخط؛

■ لابراتوارهای مجازی و آزمایش‌های برخط [۱۷].

علوم اجتماعی محاسباتی امکان انجام مطالعاتی را در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد که تا پیش از این حتی تصور آن دشوار بود. علاوه بر این، به آزمون نظام‌مندتر نظریه‌ها مساعدت فراوانی می‌کند و امکان تکرار و هم‌تاسازی مطالعه را افزایش می‌دهد. این دو عامل اخیر به علوم اجتماعی محاسباتی امکان می‌دهد تا به مرتبه بالایی از موقعیت علمی دست یابد [۱۷].

علوم اجتماعی محاسباتی قلمرویی از علم است که بنابه ماهیت میان‌رشته‌ای آن، چهارراه و محل ملاقات رشته‌های گوناگون است؛ از جمله ریاضیات، آمار، علوم کامپیوتر، علوم اجتماعی و علوم زیستی [۱۶]. ریاضیات مدرن، به‌ویژه ریاضیات الگوریتم‌ها و آمار، عینیت خود را از اعتبار بین‌الذنهانی براهین فرمال^۲ می‌گیرند. براهین ریاضی چشم‌اندازی غیرفردی دارند و به همین دلیل، از پیش‌دآوری‌های فردی فراتر می‌روند و اجماعی بین‌الذنهانی به وجود می‌آورند. چنان‌که می‌دانیم، ماکس وبر^۳ در ادامه سنت نوکانتی بادن^۴ (هاینریش ریکرت^۵ و ویلهلم ویندل‌باند)^۶ و علوم طبیعی را قانون‌محور^۸ می‌دانست. به عبارت دیگر، دانشمند علوم

1. Computational Social Sciences (CSS)
2. Formal Proofs
3. Max Weber
4. Neokantian School of Baden
5. Heinrich Rickert
6. Wilhelm Windelband

۷. جریان نوکانتی در تاریخ فلسفه، جنبشی فلسفی بود که از دهه ۱۹۸۰ قرن نوزدهم تا جنگ جهانی اول بر فضای فکری آلمان سیطره داشت. عده‌ای از فیلسوفان آلمانی در میانه قرن نوزدهم و در واکنش به ماتریالیسم و متافیزیک‌نظرورزانه حاکم بر اندیشه آلمانی، شعار بازگشت به کانت را سر دادند. در همان دهه این جنبش به دو بخش یا مکتب تقسیم شد: در یک بخش، اندیشمندان نوکانتی پیرامون فیلسوفی به نام هرمان کوهن در دانشگاه ماربورگ گرد هم آمدند (معروف به مکتب ماربورگ) و در بخش دیگر، اندیشمندان پیرامون فیلسوفی به نام ویلهلم ویندل‌باند در ایالت بادن جمع شدند (معروف به مکتب بادن یا جنوب‌غربی آلمان). ویلهلم ویندل‌باند که یکی از فیلسوفان بسیار شاخص نوکانتی و سر حلقه مکتب بادن است، به فلسفه در شکل عام و مفهوم علوم انسانی در شکل خاص نگاه متمایز و خاصی داشت.

8. Nomothetic
9. Idiographic

۱۰. در این باره، ن. ک. به مقاله انتقادی: [۱۸].

اصلاح نمونه داده‌ها در خلال کار انجام می‌شود. چنان‌که در نظریه زمینه‌ای^۴ جمع‌آوری و تحلیل داده هم‌زمان رخ می‌دهد، اینجا نیز جمع‌آوری و تحلیل داده هم‌زمان انجام می‌پذیرد.

بعد از جمع‌آوری داده‌ها، گام‌های بعدی انجام می‌شود که برخی بر بعضی دیگر اولویت دارند. برای مثال، تحلیل کاربران اسپم به دلیل نیاز به خروج آنها از پژوهش، مقدم بر سایر گام‌ها انجام می‌شود [۱۸]. همچنین داده‌های مرتبط از نامرتب جدا شده و داده‌ها برای داده‌کاوی آماده و تمیز می‌شوند.

نمونه‌برداری نظری ما، فرایند جمع‌آوری داده برای تولید نظریه است که بدان وسیله تحلیلگر هم‌زمان داده‌هایش را جمع‌آوری، کدگذاری و تحلیل می‌کند و تصمیم می‌گیرد برای بهبود نظریه خود تا هنگام ظهور آن، در آینده چه داده‌هایی را جمع‌آوری و در کجا پیدا کند؟

در ادامه، انواع تحلیل‌های زیر به ترتیب درباره داده‌ها انجام می‌شود: تحلیل واژگان،^۵ تحلیل هم‌بستگی،^۶ تحلیل زبانی و فرهنگی،^۷ تحلیل معنایی،^۸ تحلیل احساسات،^۹ تحلیل مشابهت و همانندی^{۱۰} (مقوله‌بندی و دسته‌بندی)، تحلیل توالی،^{۱۱} تحلیل شدت،^{۱۲} تحلیل کشف بی‌نظمی^{۱۳} و تحلیل نشانه [۱۸].

در تحلیل متن بعد از آماده‌سازی داده‌ها، نمونه‌ای تصادفی از داده‌های برهه زمانی مدنظر این گزارش انتخاب می‌شود. تحلیل به‌روش محتوای کیفی بوده است. در این روش، پست‌ها در نوع کدگذاری باز و محوری منظم و مقوله‌بندی شدند. همچنین برای تشخیص گرایش سیاسی کاربران از هوش مصنوعی استفاده شده است. در این روش، ۱۰۰ پست اخیر هر کاربر بررسی شده و با تطبیق با شبکه روابط کاربران، گرایش سیاسی وی سنجیده شده است [۱۹].

همچنین، تحلیل احساسات پست‌ها از طریق بررسی لحن جملات در حجم انبوه انجام شده است [۲۰]. تحلیل احساسات، فرم و مرحله‌ای از داده‌کاوی است که در آن بر مفاهیم خوب / بد، علاقه /

ذهنی کنشگر است [۱۸]. در این رویکرد، روش جمع‌آوری داده‌ها خزش صفحات شبکه‌های اجتماعی مانند فیس‌بوک، تلگرام، توئیتر و اینستاگرام است. برای تحلیل نیز از روش تحلیل شبکه^۱، متن کاوی^۲ یا... استفاده می‌شود.

روش متن کاوی در تحلیل داده‌های کلان کیفی که از روش‌های ترکیبی محسوب می‌شود، از نوعی رویکرد استقرایی بهره می‌گیرد؛ یعنی روند شکل‌گیری نظریه در این استراتژی حرکت از جزء به کل است: از داده‌ها می‌آغازد و در حین پژوهش، نظریه‌ها را درگیر و داده‌ها را تفسیر می‌کند. این روش جامعه‌شناسی شناختی که به بهره‌گیری از هوش مصنوعی در مراحل مختلف جمع‌آوری داده متکی است، از طریق گفتار انسانی مراقبت می‌شود و از ابتدا تا انتها متفطن حساسیت نظری است.

داده‌ها در این روش، به صراحت و با درخواست مستقیم از کاربر به دست آورده نمی‌شود (برای مثال در خواست پر کردن پرسش‌نامه یا گیمیفیکیشن)^۳؛ بلکه برای ساخت پروفایل کاربر از دانش معنایی، یادگیری ماشین، کاربرد زبان‌های هوش مصنوعی و ابزار تحلیل کلمات و پردازش زبان طبیعی^۴ بهره‌برداری می‌شود. توضیح بیشتر آنکه در این روش، ابتدا مجموعه‌ای از اسناد مرتبط (که بالقوه حاوی پاسخی به پرسش اساسی پژوهش هستند) جمع‌آوری می‌شود؛ سپس از آنجا که یافتن گروه کوچکی از کلمات مستقیم معمولاً ناممکن است، یک فرهنگ لغت مرتبط با زمینه بحث تهیه می‌شود؛ در وهله بعد، این واژگان با توجه به نظریات مرتبط وزن‌دهی شده و جدول کلمات کلیدی تهیه می‌شود.

چنان‌که در روش‌های کیفی، پژوهشگر با مفاهیم حساس وارد جمع‌آوری داده می‌شود و راهنمای مصاحبه را طراحی می‌کند، اینجا نیز جستجوی کلیدی با مفاهیم حساس برآمده از نظریات انتخاب می‌شود.

گام بعدی جمع‌آوری داده از میان کلان داده‌ها با توجه به جدول به دست آمده در مرحله پیشین است، که طبقه‌بندی و حک و

1. Network Analysis
2. Text Mining
3. Natural Language Processing (NLP)
4. Grounded theory
5. Vocabulary Analysis
6. Correlational Analysis
7. Lexical Analysis
8. Semantic Analysis
9. Sentiment Analysis
10. Similarity Analysis
11. Intensity Analysis
12. Sequence Analysis
13. Anomaly Detection Analysis

یادگیری ماشین به سه دسته مثبت، منفی و خنثی انجام می‌شود. ابتدا در این گزارش مدل‌سازی نظری با استفاده از ادبیات و پیشینه پژوهشی انجام می‌شود، بعد از آن در گزارش‌های آینده، سنجش مشارکت از طریق علوم اجتماعی محاسباتی انجام خواهد شد.

عدم علاقه، عشق / تنفر و امثال آن تمرکز می‌شود [۱۸]. این روش نوعی طبقه‌بندی با ناظر پست‌هاست که تشخیص ابتدایی آن براساس اطلاعات شخصی کارشناس انسانی انجام می‌شود؛ اما در گام‌های بعد، این طبقه‌بندی متون و پست‌ها توسط الگوریتم‌های

۳. پیشینه پژوهش

۳-۱. پیشینه مطالعاتی

جهت، در این گزارش در راستای مرور ادبیات تحقیق، از مطالعاتی که روی جوانان و در زمینه مفاهیم مشابه آرزو انجام شده و برای این تحقیق مفید است نیز کمک گرفته شد.

مرور کلی ادبیات تحقیق نشان می‌دهد که مطالعات اندکی به صورت اختصاصی در حوزه آرزوها انجام شده است. به همین

جدول ۱. پیشینه پژوهشی مرتبط با موضوع گزارش

ردیف	پژوهشگر	عنوان پژوهش	تاریخ	خلاصه یافته پژوهشی
۱	رضا امید [۲۱]	سیاست‌گذاری اجتماعی و مسئله امید؛ مطالعه ارزیابی جامعه از آینده در پیمایش‌های ملی دهه ۱۳۹۰	۱۴۰۰	ارزیابی جامعه از آینده به نوعی نقد وضعیت و سیاست‌های فعلی و پیشین است؛ ارزیابی امیدوارانه ایرانیان از آینده روندی کاهشی دارد. براساس یافته‌های این دو پیمایش مردم از یک سو خود را در مواجهه با مجموعه‌ای از مشکلات نظیر بیکاری، فقر، فساد، و تبعیض می‌بینند و بر این باورند که این مسائل مدام در حال افزایش است و از سوی دیگر نسبت به موفقیت دولت برای حل این مسائل کاملاً ناامید و نامطمئن‌اند.
۲	ایرج فیضی، هوشنگ ناییبی و سعید معیدفر [۹]	آرزوهای آنومیک جوانان و پیامدهای آن	۱۳۹۷	از دیدگاه نظریه آنومی، آرزوها و اهداف افراد یکی از عوامل و مکانیسم‌هایی است که بحران‌های اقتصادی را به مسائل و آسیب‌های اجتماعی تبدیل می‌کند. آرزوی پول و ثروت آرزوی اول حدود یک‌چهارم از جوانان است. آرزوهای آنومیک بر احساس آنومی، ناامیدی، احساس محرومیت، نارضایتی از زندگی و درنهایت کجروی به طور معناداری تأثیرگذار است.
۳	محمد سعید ذکایی [۲۲]	جرم‌شناسی فرهنگی و مسئله جوانان	۱۳۹۶	فرصت‌های جوانان برای تجربه استقلال، ورود به بازار کار و گذار موفق به بزرگسالی فرصت‌هایی محدود و رقابتی هستند و در این مسیر طبقه، جنسیت و مکان زندگی الگوهای متفاوتی را پیش روی آنها قرار می‌دهند.
۴	مریم قاضی‌نژاد، فاطمه رهنما و کلهر کیان	پیمایش طرد عینی و ذهنی جوانان در ایران	۱۳۹۴	قریب نیمی (۴۵ درصد) از پاسخ‌گویان جوان، طرد اجتماعی عینی (محرومیت چندگانه و مزن مادی و غیرمادی) را در مسیر حیات و کلیت زندگی خود، به میزان قابل ملاحظه‌ای (میانگین ۳۴) تجربه کرده‌اند. نیز حدود نیمی از آنان، با طرد ذهنی (احساس بیرون‌افتادگی و محرومیت اجتماعی) شدید (میانگین ۶۸/۷) هم سازند.
۵	سازمان ملی جوانان	ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان ایران	۱۳۸۹	شناخت نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی و فرهنگی جوانان در سراسر کشور
۶	پیام روشن‌فکر و محمدسعید ذکایی [۲۳]	جوانان، سرمایه اجتماعی و رفتارهای داوطلبانه	۱۳۸۵	جنبه‌های هنجاری سرمایه اجتماعی با کلیه گرایش‌های داوطلبانه رابطه مستقیم دارد. داوطلبان کسانی هستند که گرایش‌های اعتراضی-رادیکال بالاتری داشته و از اعتماد کمتری به نهادهای حکومتی برخوردارند. یافته‌های این پژوهش بیشتر منطبق با استدلال به‌کار رفته در آثار ادواردز و فولی (۱۹۹۷) است که در آن از دمکراسی به‌عنوان نهادینه‌سازی بی‌اعتمادی تعبیر می‌شود.
۷	سینا شیخی و فروزان‌فر [۲۴]	پویایی‌شناسی مشارکت مردمی در ایران	۱۴۰۲	سطوح مشارکت مردم در تصمیم‌گیری، نظارت و اجرا بررسی شده است و با بررسی وضع موجود این سطوح در عالم واقع و قوانین و مقررات موجود ریشه و عوامل تأثیرگذار واکاوی شده‌اند.

ردیف	پژوهشگر	عنوان پژوهش	تاریخ	خلاصه یافته پژوهشی
۸	ابوذر رفیعی قهساره	راهکارهای ارتقای مشارکت در انتخابات (مطالعه موردی کانادا، انگلیس، فرانسه، نیوز و بلغارستان)	۱۳۹۰	بر دو مجموعه عوامل محیطی و سیستماتیک (میزان تأثیرگذاری انتخابات، رقابتی بودن انتخابات، ماهیت نظام حزبی، میزان هزینه انتخاباتی، مدت زمان فاصله بین دو انتخابات، استفاده از فناوری‌های جدید) عوامل فردی و اجتماعی (سن، آموزش، میزان علاقه به سیاست و...) تأکید شده است.
۹	حسن کریمی فرد	انتخابات اسفندماه سال ۱۴۰۲، بررسی تطبیقی الزامات افزایش مشارکت در انتخابات	۱۴۰۲	مشارکت بالای رأی‌دهندگان در انتخابات به مقامات مقبولیت می‌بخشد، اقتدار نظام سیاسی را افزایش می‌دهد و منجر به کاهش خشونت و بی‌ثباتی می‌شود، اما زمانی که مشارکت سیاسی کاهش یابد پایداری و کارآمدی نهادهای سیاسی مورد پرسش قرار می‌گیرند. گزارش پیش‌رو تلاش دارد تا به بررسی الگوهای تحلیل رفتار رأی‌دهی در کشورهای مختلف بپردازد.
۱۰	محمدحسین پناهی و سمیه‌سادات بنی‌فاطمه [۲۵]	فرهنگ سیاسی و مشارکت سیاسی زنان	۱۳۹۴	فرهنگ سیاسی زنان بر روی مشارکت سیاسی آنان تأثیر می‌گذارد. همچنین همه مؤلفه‌های فرهنگی و سیاسی، شامل نگرش نسبت به نظام سیاسی، نخبگان سیاسی حاکم، دانش، نگرش زنان نسبت به توانمندی سیاسی خود و هنجارمند دانستن مشارکت سیاسی زنان با مشارکت سیاسی زنان رابطه معنادار مثبت نشان می‌دهند.
۱۱	زارع‌زاده ابرقویی، رسول [۲۶]	تبیین رفتار رأی‌دهی مردم تهران در انتخابات‌های اخیر (با تأکید بر انتخابات دوره دهم مجلس شورای اسلامی)	۱۳۹۶	فرایند بسیج و رأی‌لیستی نه یک رفتار سلبی، اعتراضی و کنشی یک‌سویه، که کنشی ایجابی و دوسویه است و در صورت مهیا بودن شرایط و بسترها، دوباره تکرارپذیر خواهد بود.
۱۲	عباس‌نیا و پاک‌نیت و مصفا [۲۷]	بررسی چگونگی تأثیر حوزه عمومی مجازی بر مشارکت سیاسی، سیاستگذاری عمومی	۱۴۰۲	بهره‌مندی از حوزه عمومی مجازی می‌تواند در تقویت مشارکت سیاسی مؤثر باشد.

۲-۳. پیشینه تقنینی

اسناد بالادستی کشور تأکید ویژه‌ای بر مشارکت مردم داشته‌اند. برخی از این تأکیدات در جدول زیر قابل مشاهده است:

جدول ۲. پیشینه تقنینی مرتبط با موضوع گزارش

ردیف	قانون	بخش	خلاصه
۱	قانون اساسی	مقدمه، اصول (۳ و ۸ و ۲۷ و ۴۴ و ۵۶ و ۵۹ و ۱۰۰)	مشارکت در سطوح مختلف تصمیم‌گیری، نظارت و اجرا
۲	سیاست‌های کلی و برنامه سوم توسعه	مواد (۱۰۴)، (۱۵۷)، (۱۵۸) و (۱۸۲)	گسترش و عمق بخشیدن روحیه تعاون و مشارکت عمومی و بهره‌مند ساختن دولت از همدلی و توانایی‌های عظیم مردم
۳	سیاست‌های کلی و برنامه چهارم توسعه	مواد (۵۲)، (۶۹)، (۷۱)، (۹۵)، (۹۷)، (۹۸)، (۱۰۴)، (۱۰۶)، (۱۱۰)، (۱۱۱)، (۱۱۲)، (۱۱۹)، (۱۲۶)، (۱۳۰) و (۱۴۰)	مشارکت دادن مردم در امور عمومی و اقتصادی
۴	برنامه پنجم توسعه	بند «۳۶»	تقویت حضور و مشارکت مردم در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی
۵	بیانیه گام دوم	همه بندها	جوانان؛ محور تحقق نظام پیشرفته اسلامی

۴. اهمیت و ضرورت مطالعه مشارکت جوانان

اشتراکی خودبسنده متأثر است و ارزش‌های جامعه و پیوندهای اجتماعی را در نظر می‌گیرد. همچنین انسان تقریباً در همه نظریات توسعه، از جنگ جهانی دوم به این سو، ابزار و هدف توسعه تلقی شده و در اکثر نظریات نقش فعال انسان و مشارکت او در فرایند توسعه یافتگی، به صورت توسعه از پایین به بالای جوامع موضوعی پذیرفته شده و محل تأکید است.

توسعه مشارکتی نیاز فوری کشور است و نبود مدل موفق برای مشارکت دادن مردم در امور مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، پیامدهای سوء خود را در بحران‌ها و اعتراضات خیابانی نشان خواهد داد. انرژی موجود در حضور مردم همواره محل تأکید امام خمینی (ره) و رهبر معظم انقلاب و حتی اسناد بالادستی کشور همچون قانون اساسی و سیاست‌های کلی برنامه‌های توسعه بوده؛ اما در میدان عمل، جایگاه بخش مردمی نسبت به بخش‌های خصوصی و دولتی نیازمند ارتقا است. جایگاه پایین تعاونی‌ها در اقتصاد ایران، اکتفا به نقش اجرایی مردم و کم‌رنگ بودن نقش‌های نظارت و تصمیم‌گیری مردمی در اسناد و برنامه‌ها، نشان از ضرورت سیاستگذاری و برنامه‌ریزی برای ارتقای بخش مردمی کشور دارد. با توجه به ادبیات نظری توسعه مشارکتی، تجربه موفق کشورها در بهره‌گیری از ظرفیت مردم، رهنمودهای امام و رهبر انقلاب، ضرورت مشارکت مردم در شکل‌گیری ایرانی قوی، می‌توان با مبنا قرار دادن نگاه اجتماعی و توجه به مسئله مشارکت عمومی مردم، سیاست‌های کلی را تدوین کرد و برای اجرای صحیح آنها، برنامه را با محوریت مشارکت عمومی مردم پیگیر شد.

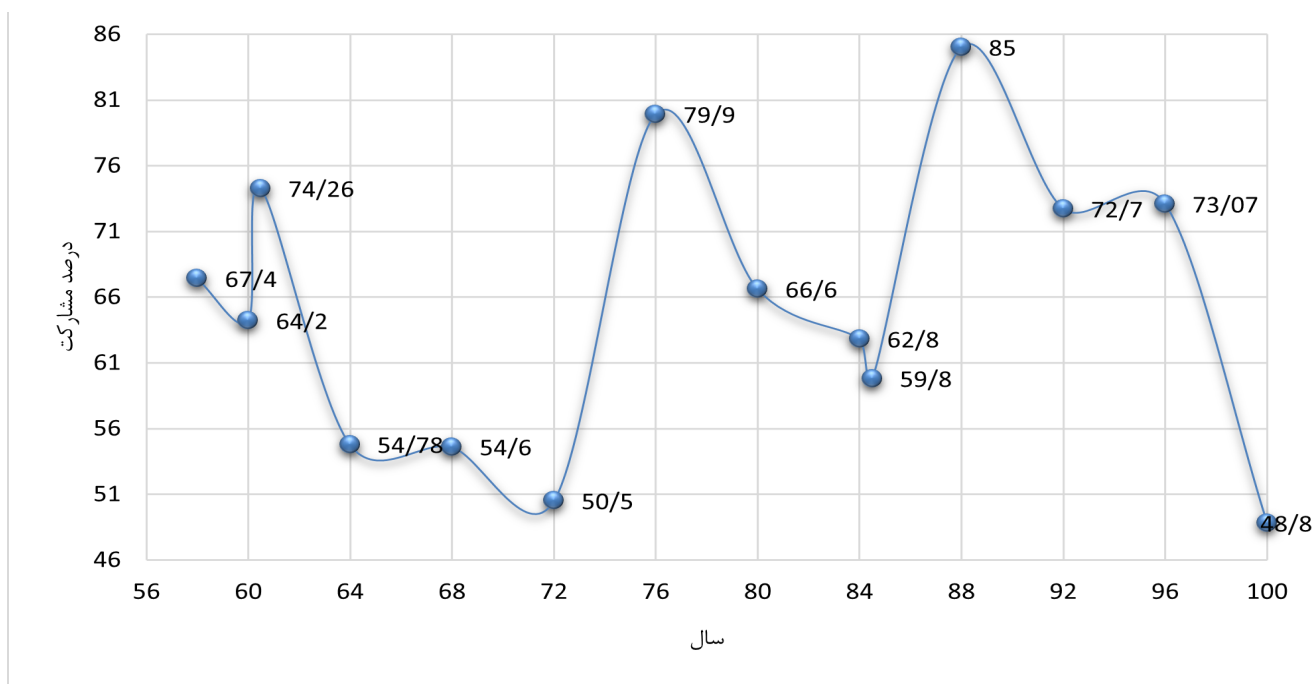
در سال‌های اخیر ایران با پیچیدگی‌های سیاسی بسیاری روبه‌رو شد. از جمله مهم‌ترین آنها رخداد‌های اعتراضی سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۹۶، ۱۳۹۸ و ۱۴۰۱ با محوریت جوانان بود. بررسی این اعتراضات در کنار کاهش آمار رسمی مشارکت حمایتی در انتخابات‌ها از سال ۱۳۸۸ تا کنون، نشان‌دهنده چالش بزرگ سیاستگذاری در حوزه مشارکت است.

رهبر معظم انقلاب همواره به نقش جوانان در توسعه و پیشبرد کشور تأکید داشته‌اند. اوج تبیین این اهمیت در بیانیه گام دوم رخ داد. همان‌طور که جوانان در دهه ابتدای انقلاب با تکیه بر روح ایمان دستاوردهای بزرگی خلق کردند، امروز نیز امید اصلی برای رفع مشکلات کشور، نیروی عظیم جوانی است. امروز یکی از مسائل اصلی کشور، مشارکت مردم در امور مختلف است. رهنمودهای دین مبین اسلام در کنار آموزه‌های نوین حکمرانی، یادآور مشارکت فعال و مسئولانه مردم می‌شوند. امروزه در کشورهای مختلف جهان در فرایند توسعه حوزه‌های مختلف اقتصادی، فرهنگی، سلامت، سیاسی و اجتماعی، مشارکت حرف اول را می‌زند.

باز توصیف مبانی توسعه کشور گویای آن است که در مقاطع کوتاهی به چارچوب الگوهای مشارکتی و پایین به بالا، در رشد و پیشرفت جامعه توجه شده است. این رهیافت مردمی، البته مقدمات دیگری دارد که از جمله: در نظر گرفتن میزان تولید ناخالص ملی، در کنار عوامل دیگری مانند توانایی‌های فردی، شخصیت، بهداشت و آموزش، آزادی، کمال، سعادت و خوشبختی عموم افراد جامعه در روابط و مناسباتی عادلانه، انسانی و کارآمد و پذیرش تفاوت‌ها و به رسمیت شناختن «چندفرهنگی» در جوامع؛ امری که فرهنگ‌های بومی و محلی را ارزشمند می‌داند و تلاش می‌کند از دل مشارکت بومیان، مدلی بوم‌زاد مبتنی بر داشته‌های هر بوم و فرهنگ پیشنهاد کند. در واقع توسعه بومی با رشد اقتصادی برانگیخته نمی‌شود؛ بلکه از لحاظ اجتماعی و زیست‌محیطی، با اقتصاد «اخلاقی» یا فرهنگی برانگیخته شده است. منشأ توسعه بومی، فرهنگ بومی است؛ یعنی توسط فرهنگ برانگیخته و با معیارهای فرهنگی هدایت می‌شود؛ چرا که کل مفهوم و عمل توسعه، بازتابی از هژمونی شمال غربی برای بقیه کشورهای جهان است که در دایره شمال غربی جای نمی‌گیرند. برای نمونه الگوی اکوویلیج^۱ استراتژی کل‌نگری است که بر سطح محله تأکید می‌کند، از رویکرد اکوسیستم در زیستگاه‌های

نمودار ۱. میزان مشارکت مردمی در سیزده دوره انتخابات ریاست جمهوری

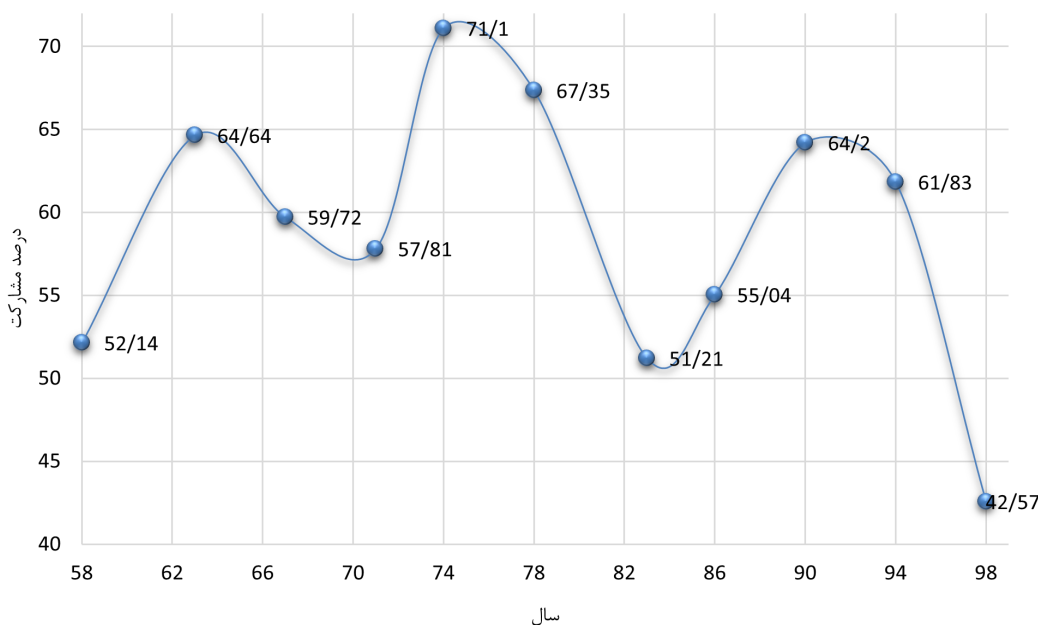

مأخذ: داده‌های خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا).

عواملی مشارکت مردمی افزایش یافته است. از مهم‌ترین عوامل کلان افزایش مشارکت، حضور پرشور جوانان و راه‌اندازی کارزارها و کمپین‌های تبلیغاتی رسانه‌ای و میدانی بوده که سبب افزایش حضور سایر اقشار نیز شده است [۶].

بیشترین میزان مشارکت مربوط به انتخابات دوره دهم در سال ۱۳۸۸ با ۸۵ درصد مشارکت و کمترین میزان مشارکت مربوط به انتخابات سال ۱۴۰۰ با ۴۸٫۸ درصد مشارکت بوده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد نرخ کلی نزولی بوده، اما در برهه‌هایی به‌واسطه ایجاد

نمودار ۲. میزان مشارکت مردمی در یازده دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی

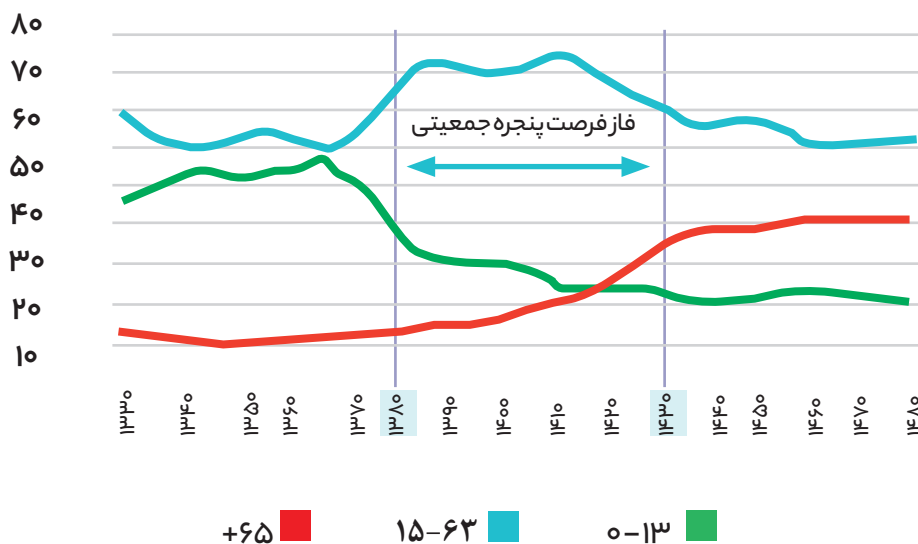

مأخذ: همان.

اقتصادی کشور محسوب می‌شود. در ایران گذار جمعیتی به مرحله کاهش توأم نرخ باروری و نرخ مرگ‌ومیر رسیده و ساختار سنی جمعیت در مرحله میانسالی قرار گرفته است. در چنین شرایطی با رسیدن سهم جمعیت مولد یا بالقوه فعال از نظر اقتصادی (سهم جمعیت ۱۵ تا ۶۴ ساله) به میزان‌های حداکثری خود یعنی حدود ۷۰ درصد کل جمعیت کشور، «پنجره فرصت جمعیتی»^۱ در ایران فراهم شده و به فعل در آمدن این فرصت، مستلزم توجه ویژه جوانان و سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی شایسته برای بهره‌گیری هر چه بیشتر از ایشان است. طبق بررسی‌های صورت گرفته، فاز پنجره جمعیتی در ایران حدوداً از دهه ۱۳۸۰ آغاز شده و تا حدود دهه ۱۴۳۰ ادامه خواهد یافت [۲۸].

از زمان انتخابات مجلس اول تا مجلس دهم، کمترین میزان مشارکت به مجلس اول و هفتم به ترتیب با ۵۲.۱۴ و ۵۱.۲۱ درصد و بیشترین آن هم به دوره پنجم انتخابات با مشارکت ۷۱.۱ درصدی اختصاص داشت، اما انتخابات دوره یازدهم مجلس شورای اسلامی رکورد کمترین میزان مشارکت را در طول تاریخ انقلاب اسلامی را شکست. در این زمینه هم نرخ کلی نزولی بوده، اما در برهه‌هایی مانند سال ۱۳۷۴ و ۱۳۹۰ با ایجاد عواملی، مشارکت مردمی افزایش یافته است. در حال حاضر جمعیت ایران جمعیتی جوان و میانسال است و بیش از دوسوم این جمعیت در سن فعالیت و کار به سر می‌برند. جمعیت‌شناسان پنجره جمعیتی را هدیه جمعیتی می‌نامند، زیرا گذار ساختار سنی و پنجره جمعیتی بستری برای رشد و توسعه

نمودار ۳. روند تغییرات سهم گروه‌های عمده سنی جمعیت کشور و فاز پنجره فرصت جمعیتی در ایران

مأخذ: سازمان ملل، ۲۰۱۷ (پیش‌بینی جمعیت با سناریوی حد متوسط باروری).

نرخ مشارکت از مهم‌ترین شاخص‌های ارزیابی بازار کار و اقتصاد یک کشور به‌شمار می‌آید.^۲ نرخ مشارکت اقتصادی به متغیرهایی چون جمعیت فعال و جمعیت در سن کار که در دل خود جمعیت غیرفعال را نهفته دارد، وابسته است. روند تغییرات نرخ مشارکت اقتصادی نزولی بوده و از طرفی نرخ مشارکت اقتصادی ایران پایین‌تر از نرم جهانی (۶۰ درصد) است که نشان از آن دارد که درصد قابل توجهی از جمعیت در سنین فعالیت در بازار کار حضور ندارند و در حقیقت از زمره جمعیت فعال کشور خارج هستند. این مسئله ممکن است دلایل گوناگونی داشته باشد، اما در مجموع به معنای عدم توانایی جامعه در مدیریت سرمایه انسانی، به‌کارگیری آن و نیز نابسامانی شرایط اقتصادی است [۲۸]. در طول مسیر پرفراز و نشیب کشور ایران، جوانان توانسته‌اند با حضور خود رخدادهای مهمی را ذیل مسئله نظم و تغییر، یا حمایت و اعتراض

۱. تقسیم‌بندی بو و سومستند از انتقال سنی: (الف: مرحله کودکی: افزایش درصد جمعیت زیر ۱۵ سال نسبت به سایر گروه‌های سنی، ب: مرحله جوانی: افزایش درصد جمعیت ۱۵-۲۹ سال نسبت به سایر گروه‌های سنی، ج: مرحله میانسالی: افزایش درصد جمعیت ۳۰-۶۴ سال نسبت به سایر گروه‌های سنی، د: مرحله سالمندی: افزایش درصد جمعیت بالای ۶۵ سال نسبت به سایر گروه‌های سنی). جمعیت‌شناسان از مرحله دوم و سوم انتقال جمعیتی به‌عنوان پنجره جمعیتی نام می‌برند.
۲. نسبت جمعیت فعال (شاغل و بیکار) به جمعیت در سن کار.

■ تحولات در آموزش و فرصت‌های آموزشی و به تبع آن ارزش‌های تحصیلی و شغلی،
 ■ وضعیت جدید تعامل نسل‌ها و مطرح شدن مضامین و دغدغه‌های جدید در این ارتباط،
 ■ تحول در گذار به بزرگسالی، تغییر در دنیای جوانان که به واسطه رشد و اشاعه فزاینده فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی صورت گرفته است،
 ■ اهمیت یافتن مصرف در منظومه ارزشی و هویتی جوانان،
 ■ تداوم کنارگذاری‌های اجتماعی و شهروندی محدود،
 ■ تغییر در اشکال مشارکت و شکل‌گیری صورت‌های جدیدی که جوانان به واسطه آن هویت خویش را می‌سازند و ابراز می‌کنند.
 آنچه بر این پیچیدگی می‌افزاید، تعارض‌هایی است که بسیاری از جوانان بر سر انتخاب‌ها، اهداف و آینده‌نگری خویش با آن مواجه‌اند. روشن است که این ابهام‌ها و عدم قطعیت‌ها به همان اندازه که به فرصت‌ها و انتخاب‌های افزایش یافته و عاملیت جوانان مربوط شود به محدودیت‌ها و شرایط ساختاری‌ای که در آن زیست می‌کنند نیز مربوط است. بدین ترتیب، چالش اصلی در تدوین هر اثری در جامعه‌شناسی جوانان نشان دادن این پیچیدگی‌ها و تغییرپذیری‌ها در تجربه جوانی و مفهوم‌سازی از آن و پیچیدگی‌هایی است که گذر جوانان به بزرگسالی به دنبال دارد [۲۳].

به مدل حکمرانی کشور رقم بزنند. این مهم ضرورت بررسی این قشر را برای حکمرانی بیش از پیش گوشزد می‌کند. جوانان به‌عنوان یک سازه‌ی اجتماعی، فرهنگی و زیستی که زمینه‌ساز و پاسخ‌گوی تغییرات اجتماعی هستند، به موضوعی جذاب و محوری در گفتمان‌های مختلف در حوزه عمومی و نیز محافل دانشگاهی تبدیل شده‌اند. آنچه به روشنی بر گزاره‌های به دست آمده از این گفتمان‌ها تأثیر گذار است، دریافت از مفهوم جوانی و تلقی نسبت به ذهنیت، نگرش و تمایلات رفتاری این گروه است که تأثیر خود را علاوه بر نظریه‌پردازی‌های اجتماعی، بر سیاستگذاری و برنامه‌ریزی اجتماعی برای این گروه بر جای گذاشته است. از سوی دیگر، شتاب و تنوع تغییراتی که جامعه در حال گذار ایران تجربه می‌کند و تحولات ساختاری و نهادی ملازم با آن ابعاد پیچیده‌تر و مهم‌تری به مسائل جوانان بخشیده است، به گونه‌ای که می‌توان گفت ماهیت مسائل و شرایطی که جوانان خود را در آن می‌یابند و رشد می‌دهند نسبت به آنچه نسل گذشته آنها تجربه کرده است، تفاوت‌های اساسی کرده است. از جمله تحولاتی که ضرورت بازاندیشی در جایگاه جوانان و جوانی در جامعه ایران را پراهمیت می‌سازد، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:
 ■ تحول در دوره جوانی و امتداد یافتن آن،
 ■ فردی شدن فزاینده و اهمیت یافتن استقلال طلبی به‌عنوان یک رفتار و یک ایدئولوژی،

۵. تبیین عوامل مؤثر در مشارکت جوانان

شده است. جدول زیر به اختصار به این عوامل اشاره کرده است.

در پژوهش‌های مختلفی به بررسی عوامل مؤثر در شکل‌گیری آرزوهای جوانان و مشارکت‌های حمایتی و اعتراضی ایشان اشاره

جدول ۳. عوامل مؤثر در مشارکت جوانان در پژوهش‌های پیشین

ردیف	پژوهشگر	تاریخ	عنوان پژوهش	عوامل مؤثر در مشارکت جوانان
۱	علیرضا حدادی و همکاران [۴]	۱۴۰۲	کشف ترجیحات اخلاقی در رسانه اجتماعی توئیتر (مطالعه کیفی انتخابات سال ۱۳۹۶)	گروه‌گرایی، توجه‌گرایی، مسئولیت‌پذیری، بی‌اعتمادی و ارزش‌گرایی
۲	تدا اسکاج‌پل	۱۳۹۹	دولت‌ها و انقلاب‌های اجتماعی	فشارهای بین‌المللی خارجی، دگرگونی روابط درون ساختار اجتماعی و روابط میان جامعه و حاکمیت
۳	تد رابرت گر [۲۹]	۱۳۸۸	چرا انسان‌ها شورش می‌کنند	محرومیت نسبی

ردیف	پژوهشگر	تاریخ	عنوان پژوهش	عوامل مؤثر در مشارکت جوانان
۴	کاستلز	۱۳۹۵	شبکه‌های خشم و امید	فقر یا بحران‌های اقتصادی، فقدان دموکراسی، تهی شدن فرهنگی، ناامیدی شخصی، آشکار شدن فساد و دروغ‌گویی سیاستمداران، مورد شک واقع شدن رسانه‌ها، بی‌اعتمادی عمیق به نهادهای مدیریت‌کننده جامعه (به‌ویژه نهادهای سیاسی)، احساس حقارت ناشی از خودبینی صاحبان قدرت اعم از قدرت مالی، سیاسی یا فرهنگی، جستجوی کرامت، بی‌عدالتی بنیادین موجود در جامعه، تناقضات و تضادهای موجود در جوامع خاص
۵	ابراهیم حاجیان و دیگران	۱۳۹۷	اعتراضات و ناآرامی‌های دی‌ماه سال ۱۳۹۶ تحلیل‌ها و برآوردها	نامیدی اجتماعی، کینه‌توزی، محرومیت نسبی، ارزیابی از وضعیت نامناسب اقتصادی و معیشتی، ناکارآمدی مسئولان، شبکه‌های اجتماعی مجازی، مطالبات اعتراضی نسل جوان، تعارض فرهنگی و هویتی، فرسایش سرمایه اجتماعی، پیامدهای پنجره جمعیتی، فاصله دولت‌ملت، نابرابری طبقاتی، سیاست‌پردگرا و تحقیر و سیاست خارجی
۶	مرتضی نوروزپور	۱۳۹۸	تحلیل اعتراض‌های سیاسی دی‌ماه سال ۱۳۹۶	نیازهای ذهنی مانند تبعیض و تحقیر
۷	آصف بیات	۲۰۱۸ و ۱۳۸۹	خشمی که به اعتراضات ایران دامن زد و ((طلغیان طبقه متوسط فرودست))	منزلت شأن طبقه متوسط
۸	سعید مدنی و همکاران	۱۳۹۹	آتش خاموش؛ نگاهی به اعتراضات آبان‌ماه سال ۱۳۹۸	نارضایتی عمومی، ناامیدی از توانایی نظام در حل مشکلات، فروپاشی اجتماعی، تقویت شبکه‌های اجتماعی و افزایش روش‌های خشونت‌آمیز
۹	سردارنیا	۱۴۰۱	تحلیل اعتراضات صنفی- اجتماعی اخیر در ایران از منظر نظریه سیاست‌خیابان	فقر و مشکلات معیشتی، تضاد طبقاتی، فساد طبقاتی، نظام سیاسی موجود، فساد مدیریتی و اداری، ایدئولوژی‌گرایی، تبعیض، قشری‌نگری، حمایت و تهییج اجتماعی
۱۰	افشین شاهی و احسان عبده تبریزی	۲۰۲۰	تظاهرات ایران، چالش‌های اعتراضات سیاسی در ایران	انسداد سیاسی و مشکلات اقتصادی
۱۱	امید نوبخت و همکاران	۱۳۹۹	مدیریت اعتراضات اجتماعی در ایران	فقر و انگیزه‌های اقتصادی، فساد دستگاه‌های دولتی، نابرابری‌های قانونی، فرهنگی و جنسیتی و آزادی بیان و ریشه‌های خارجی همچون تحریم، ترویج فرهنگ و سبک زندگی غربی
۱۲	افشون	۱۴۰۰	چیستی و دلایل اعتراضات شیعیان عراق در دولت‌های اخیر	محاکمه مفسدین در تمام بدنه دولت، تغییر قانون اساسی عراق، پایان دادن به نمادهای اشغالگری و لغو توافقنامه امنیتی با آمریکا
۱۳	ذوالفقاری [۳۰]	۱۴۰۲	فرا تحلیل عناصر مؤثر بر مشارکت سیاسی در انتخابات ملی جمهوری اسلامی ایران: پژوهش‌های بازه زمانی ۱۳۹۶-۱۴۰۱	عوامل فرهنگی همچون سبک‌زندگی، شبکه‌های ماهواره‌ای، تقدیرگرایی، سرمایه فرهنگی، رسانه داخلی، رسانه خارجی، باورهای دینی و عوامل اجتماعی همچون تعلق طایفه‌ای- قومی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، ناکامی اجتماعی، احساس تبعیض اجتماعی بر مشارکت افراد در انتخابات اثرگذار است
۱۴	حقیقیان و مرادی	۱۳۹۳	اثر از خودبیگانگی در ایجاد و شکل‌گیری رفتارهای اعتراضی جمعی (مورد مطالعه: جوانان شهر کرمانشاه)	از خودبیگانگی جوانان
۱۵	مقاتل و حراقی [۳۱]	۱۳۹۰	ارائه مدل ساختاری سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی، سیاسی و ورزشی جوانان (مطالعه در استان بوشهر)	سرمایه اجتماعی

ردیف	پژوهشگر	تاریخ	عنوان پژوهش	عوامل مؤثر در مشارکت جوانان
۱۶	خانیکی و سرشار [۳۲]	۱۳۹۱	گونه‌شناسی فرهنگ سیاسی، مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه کردستان	فرهنگ سیاسی
۱۷	Barakat	۲۰۲۱	Determinants of the Arab Spring Protests in Tunisia, Egypt, and Libya: What Have We Learned?	جنسیت، اعتماد به دولت، نگرانی از فساد و استفاده از رسانه‌های اجتماعی
۱۸	Stephanie	۲۰۱۹	High-Stakes Decision-Making Within Complex Social Environments: A Computational Model of Belief Systems in the Arab Spring	غرور، امید، شجاعت و هم‌بستگی
۱۹	Acemoglu	۲۰۱۷	The Power of the Street: Evidence from Egypt's Arab Spring, The Review of Financial Studies	نارضایتی عمومی در رسانه‌های اجتماعی
۲۰	Enikolopov	۲۰۲۰	Social Media and Protest Participation: Evidence From Russia	رسانه‌های اجتماعی، هزینه‌های اقدام جمعی مانند مشارکت اعتراضی، رأی دادن یا حمایت از دولت را کاهش می‌دهند
۲۱	Morales	۲۰۲۲	Posters and protesters	رابطه بین فعالیت رسانه‌های اجتماعی و اعتراضات در محل ثابت و یک طرفه نیست.

فضایی برای جامعه‌پذیری جوانان در نظر گرفت که ارزش‌های خود را بر ذهن جوانان حاکم می‌کند. از این رو، می‌توان گفت افراد با تحصیلات دانشگاهی جامعه‌پذیر می‌شوند و در نهایت آرزوهای متفاوتی را تجربه می‌کنند.

والتر لیپست نخستین کسی است که اصطلاح «کلیشه‌های جنسیتی» را به معنای تصور ثابت و محدود در ذهن به کار برده است. کلیشه‌های جنسیتی، تصور ذهنی یکنواخت و قالب‌بندی شده‌ای از رفتارهای خاص مربوط به زنان و مردان را بدون آنکه مورد بررسی و آزمون قرار گرفته باشند ارائه می‌دهند. معمولاً زنان و مردان برای اجتناب از طرد شدن از جامعه در چارچوب هنجارهای اجتماعی مبتنی بر کلیشه‌های جنسیتی خود رفتار می‌کنند و شیوه بیان احساسات، حالات روانی و حتی علایق خود را در این چارچوب قرار می‌دهند [۳۴].

لیپست^۱ از نظریه پردازان مشارکت و توسعه است که در مدل خود می‌کوشد بر اساس متغیرهای اجتماعی، پدیده مشارکت یا عدم مشارکت گروه‌های مختلف را در پویای اجتماعی تبیین کند. مدل لیپست بر آن است که پدیده مشارکت اقشار و گروه‌های مختلف اجتماعی را بر اساس چندین عامل کلی اجتماعی

با بررسی روشمند پژوهش‌های انجام‌شده که در جدول فوق ذکر آن گذشت، در ادامه مهم‌ترین دسته از این عوامل تبیین می‌شوند.

۱-۵. ویژگی‌های زمینه‌ای

یکی از نظریه‌های سودمند در زمینه آرزوهای جوانان، نظریه «جامعه‌پذیری» است. بر اساس این نظریه، انتظار می‌رود متغیرهای جمعیتی مانند جنسیت، سن و رشته تحصیلی با میزان و محتوای آرزوهای جوانان رابطه معناداری داشته باشد. در واقع، با توجه به ماهیت ایدئال‌گرایانه آرزوها به نظر می‌رسد با افزایش سن افراد و با قرار گرفتن جوانان در بستر واقعیت‌های اجتماعی از اهمیت آرزوها کاسته شود. به عبارت دیگر، آرزوها به مثابه خواست‌های نسبتاً ایدئالانه جوانان در برابر واقعیت‌های بیرونی قرار گرفته و بدین ترتیب از میزان اهمیت‌شان کاسته می‌شود [۳۳]. از این رو بر اساس این نظریه با افزایش سن از اهمیت آرزوها کاسته خواهد شد. علاوه بر این، از آنجا که دختران و پسران در فضاهای اجتماعی و با محدودیت‌های متفاوتی رشد می‌کنند، با توجه به این نظریه انتظار می‌رود که اهمیت آرزوها برای دختران بیش‌تر از پسران باشد؛ چراکه بیان آرزوها از زبان دختران، نمایانگر محدودیت‌های بیشتر آنها خواهد بود. تحصیلات دانشگاهی را نیز می‌توان به مثابه

1. Lipset

دارد و بسیاری از جوانان از طریق فرایندها، مکانیسم و ابزارهای مشروع به دنبال اهداف خود هستند. اگرچه جوانان طبقات پایین با مشکلات عدیده‌ای مواجه هستند؛ ولی بسیاری از آنها مایلند از قواعد اخلاقی و قانونی پیروی کنند. این نظریه ریشه در منابع مطالعاتی گسترده‌ای دارد که به بررسی رابطه بین جامعه‌پذیری و رفتارهای بزهکارانه پرداخته‌اند. فرض اصلی این دسته از تئوری‌ها این است که به موازات بالغ شدن کودکان عناصری از جامعه که با آن تماس و ارتباط نزدیک و صمیمانه‌ای دارند بر الگوهای رفتاری آنان تأثیر می‌گذارد [۳۸].

به نظر مارتون وقتی شوق رسیدن به مقامات بالای اجتماعی (ثروت و موفقیت) زیاد می‌شود فرد کمتر حاضر است محدودیت‌های اجتماعی راه‌های رسیدن به هدف را رعایت کند و در این هنگام است که هدف وسیله را توجیه خواهد کرد [۱۴]. او معتقد است، هنگامی که جامعه هدف محور باشد، ثروت و امکانات مادی، بیش از همه مورد توجه قرار می‌گیرد. افرادی که دارای آموزش رسمی محدود و منابع اقتصادی کم هستند، به زودی در می‌یابند که راهی برای کسب ثروت و دیگر راه‌های موفقیت به‌طور قانونی برای آنها میسر نیست. اهداف موفقیت‌مقبول اجتماع در سراسر جامعه یکسان است، اما دستیابی به روش‌های مشروع، به پایگاه و طبقه اجتماعی بستگی دارد و افرادی که از ساختار فرصت‌های مشروع، خارج مانده‌اند دچار احساس خشم، سرخوردگی، بی‌هنجاری و هنجار گسیختگی می‌شوند [۳۵]. در «تئوری آنومی» امیل دور کیم،^۲ توجه ویژه‌ای به شرایط و بحران‌های اقتصادی و پیامدهای اجتماعی آن شده است. او معتقد است چنین وضعی منشأ انحطاط اخلاق عمومی است. به عقیده دور کیم، چیزی که بحران‌های اقتصادی را به بحران‌های اجتماعی تبدیل می‌کند بی‌حد و حصر شدن خواسته‌ها و آرزوهای افراد و از کنترل و نظارت خارج شدن این آرزوهاست. به نظر دور کیم قیدوبندها و محدودیت‌های انتظام‌بخش در شرایط بحران‌های اقتصادی برداشته می‌شود و در این شرایط است که تناسب آرزوها و خواسته‌ها و امکانات به هم می‌خورد و در نتیجه آن بحران‌های اجتماعی حادث می‌شود [۱۰]. در واقع آرزوها به‌عنوان پیامد بحران‌های اقتصادی-اجتماعی و شرایط آنومیک و به‌عنوان عاملی در ایجاد انحرافات و مسائل اجتماعی در نظر گرفته می‌شود [۱۰] (به نقل از [۹]). دور کیم معتقد است که در شرایط اجتماعی

در فرایندهای سیاسی و اجتماعی نظیر انتخابات، انجمن‌ها، سندیکاها، کارگری، شوراهای محلی و نظایر آن تبیین کند. او با تبیین الگوی شرکت در انتخابات میان کشورهای مختلف (آلمان، سوئد، آمریکا، فنلاند و...) این الگو را در آن کشورها کم‌وبیش یکسان می‌بیند. بدین معنا که معتقد است میزان مشارکت در فرایندهای اجتماعی در میان مردان، گروه‌های تحصیل کرده، متأهلین، شهرنشینان، افراد میانسال و نیز افراد دارای منزلت و همچنین اعضای سازمان‌ها، احزاب، سندیکاها و شوراهای بیشتر است [۳۵].

۲-۵. پایگاه اقتصادی-اجتماعی

براساس نظریه «جامعه‌پذیری»، هر نسلی از جامعه، تحت شرایط اجتماعی و اقتصادی تجربه شده خود، جامعه‌پذیر می‌شوند. در واقع اگر هر نسل را مجموعه خاص تاریخی از شرایطی و دارای مجموعه‌ای از والدین، نهادها و همسالان منحصر به فرد تصور کنیم، این تفاوت‌ها در جامعه‌پذیری نسلی منجر به مجموعه‌ای از اولویت‌های متفاوت می‌شود و می‌توان انتظار داشت تجارب و شرایط اقتصادی و اجتماعی و تغییرات آن در حین بلوغ، به مجموعه آرزوهای متفاوتی منجر شود. هر قدر گزینه‌های بیشتری در اختیار فرد یا پیش‌روی او قرار گیرد، انطباق میان آرزو و احتمال وقوع بیشتر می‌شود. هر چه فرد در سلسله‌مراتب اجتماعی منزلت و طبقه، بالاتر برود، دامنه اهدافی که به صورت واقع‌بینانه برای او قابل حصول هستند، فراخ‌تر می‌شود. حتی اگر به آهستگی و تدریجی تحقق یابد [۱۴]. در این صورت، افرادی که دسترسی به ابزار مشروع ندارد، تحت فشار جامعه برای دستیابی به آنها از ابزار نامشروع استفاده می‌کنند [۳۶] (به نقل از [۱۴]).

علاوه بر این، آلموند و پاول،^۱ ضمن تأکید بر تحصیلات، درآمد و رتبه شغلی افراد در تعیین پایگاه اقتصادی-اجتماعی آنان، معتقدند شهروندان تحصیل کرده، ثروتمند و بهره‌مند از مهارت‌های حرفه‌ای پیشرفته‌تر، بیشتر ممکن است که واجد ایستارهای مشارکت‌جویانه باشند. منابع و مهارت‌هایی که این‌گونه افراد در زندگی خصوصی خود به دست می‌آورند، در مواردی که وظیفه یا ضرورت حکم کند، می‌تواند این شهروندان را به سهولت به مشارکت سیاسی بکشاند [۳۷].

نظریه پردازان «فرایند اجتماعی» معتقدند که تفاوت اندکی بین جهت‌گیری ارزشی و اهداف (و آرزوهای) طبقات اجتماعی وجود

1. Almond and Powel
2. Emile Durkheim

شرایطی است که به اعتقاد خودش باید داشته باشد. محرومیت نسبی به عنوان برداشت باز یگران از وجود اختلاف میان انتظارات ارزشی و توانایی‌های ارزشی‌شان تعریف می‌شود. به معنای دقیق‌تر انتظارات فراینده و شکاف میان وضع موجود و وضع مطلوبی که فرد انتظار دارد؛ داشته باشد. سوق دهنده فرد به سوی احساس محرومیت نسبی قلمداد می‌شود [۲۹]. مبنای نظریه محرومیت نسبی نیز بر مبنای مقایسه است. وجود دو عنصر اساسی در احساس محرومیت نسبی دیده می‌شود: یکی جنبه ذهنی، شناختی و ادراکی آن و دیگری جنبه عینی و مبتنی بر قیاسی بودن آن است. نظریه محرومیت نسبی بیان می‌کند که افراد دارای محرومیت نسبی از جمع و نظام اجتماعی و فعالیت‌های اجتماعی خاصه مشارکت اجتماعی دوری می‌جویند [۴۱].

تدرا برت گر، در نظریه محرومیت نسبی خود بر این باور است که چنانچه در راه دستیابی افراد به اهداف و خواسته‌های‌شان مانعی ایجاد شود، آنان دچار محرومیت نسبی شده و نتیجه طبیعی و زیستی این وضع، آسیب رساندن به منبع محرومیت است. بدین ترتیب، محرومیت نسبی نتیجه تفاوت درک شده میان انتظارات ارزشی (خواسته‌ها) و توانایی‌های ارزشی (داشته‌های) افراد است. تدرا برت گر، ضمن اشاره به ذهنی بودن این متغیر در مثال‌هایی که برای آن ارائه می‌کند؛ به متغیرهای کلان و ساختاری اشاره دارد. او معتقد است برای بررسی محرومیت نسبی باید به ذهنیات افراد رجوع کرد و تأکید می‌کند که برای بررسی محرومیت نسبی باید هم انتظارات ارزشی (خواسته‌ها و بایدهای) افراد و هم توانایی‌های ارزشی (داشته‌ها و هست‌های) آنها را در ذهنیات آنان جستجو کرد [۴۲] (به نقل از [۴۳]). احساس محرومیت در سطح فردی باعث گسترش اضطراب، آشفتگی، بیگانگی و انزوای فرد در اجتماع می‌شود؛ در حالی که احساس محرومیت در سطح گروهی به کاهش مشارکت بهنجار، گسترش خشونت سیاسی، کشمکش داخلی و غیره می‌انجامد [۴۴].

پیامد آرزوهای نامحدود و بی‌حد و حصر، مقایسه اجتماعی و در نتیجه تحریک تمایلات و آرزوها، احساس محرومیت و در پس آن به‌هم‌ریختگی و عدم تبعیت از قواعد و مقررات است. آن طبقه اجتماعی که بحران در جهت مساعد آن عمل کرده است، دیگر حاضر نیست تسلیم وضع موجود شود و در مقابل، نمایش ثروت زیادش موجب رشک و حسد اطرافیان و زیردستان این طبقه می‌شود. بدین‌سان تمایلاتی که از سوی افکار عمومی سردرگم

مستحکم و پایدار، آرزوهای انسان‌ها از طریق هنجارها تنظیم و محدود شده است. باز هم پاشیدگی هنجارها، انومی یا یک وضعیت آرزوهای بی‌حد و حصر به وجود می‌آید. از آنجا که این آرزوهای بی‌حد طبعاً نمی‌توانند ارضا و اشباع شوند، در نتیجه یک وضعیت نارضایتی اجتماعی دائمی پدید می‌آید. سپس این نارضایتی در جریان‌های اقدامات اجتماعی منفی (نظیر خودکشی، اقدامات جنایی، اعتیاد و غیره) ظاهر می‌شوند [۴۰].

چنان‌که گفته شد نظریه انومی دور کیم به تغییر و تحولات اقتصادی و پیامدهای آن توجه دارد. بنابراین با توجه به شرایط اقتصادی در ایران، نظریه انومی دور کیم مناسب‌تری برای تبیین این شرایط دارد. به نظر می‌رسد در شرایط بحران‌های اقتصادی و اجتماعی کشور، از یک طرف تحت تأثیر سودآوری بالای بخش غیرمولد و کسب ثروت‌های میلیاردی در این بخش، آرزوهای مادی (آرزوی کسب پول و ثروت) و انومیک مورد تأکید جوانان قرار گرفته است. از طرف دیگر، تحت تأثیر بلندپروازانه بودن آرزوها و عدم امکان تحقق آنها و همچنین تحت تأثیر بحران شدید اقتصادی (رکود، تورم، بیکاری و...)، تحقق و حتی نزدیک شدن به این آرزوها دشوار می‌شود، در نتیجه یأس و نومیدی، احساس محرومیت و بی‌عدالتی و نارضایتی از زندگی در بین جوانان ایجاد می‌شود و در نهایت این شرایط مسبب بخشی از آسیب‌های اجتماعی جوانان است.

در نظریه «احساس فشار» نیز اعتقاد بر این است که ناتوانی در دسترسی به آرزوها و اهداف اجتماعی، مولد خشم، نفرت و پرخاشگری است. افراد نسبتاً کمی از توانایی یا امکانات لازم برای دستیابی به موفقیت برخوردار هستند و نظریه فشار چگونگی تأثیر احساساتی نظیر از خودبیگانگی، خشم و سرخوردگی ناشی از محرومیت اقتصادی و نابرابری اجتماعی بر الگوهای تخلف فردی را توضیح می‌دهد [۳۸]. گزاره اصلی در این نظریه این است که عواملی در جامعه وجود دارد که برخی مردم را تحت فشار قرار می‌دهند و آنان را مجبور به کج رفتاری می‌کنند [۳۶]. مردم تهیدست برای دستیابی به اهداف و رهایی از فشار ممکن است اهداف اجتماعاً پذیرفته شده را طرد و از اهداف انحرافی دیگر، جهت نیل به اهداف‌شان استفاده کنند.

۳-۵. احساس محرومیت نسبی

مفهوم محرومیت نسبی را اولین بار در دهه ۱۹۴۰ هر ایکس تین^۱ نویسنده کتاب سرباز آمریکایی به کار برد. آنها از این مفهوم برای نشان دادن احساسات فردی استفاده می‌کنند که فاقد منزلت یا

هستند که با هدف نیل به این خواست‌ها به فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی دست می‌زنند [۴۸]. بنابراین هنگامی که مردم به سبب وجود نابرابری‌های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی احساس کنند که در مقایسه با دیگران مورد تبعیض واقع شده‌اند، طبیعی است که به نیاز اساسی مسئولان در مورد مشارکت شهروندان در امور مختلف اجتماعی، فرهنگی و به ویژه مشارکت سیاسی بهنجار و قانونمند پاسخ مناسبی نخواهند داد و به سمت مشارکت سیاسی خشونت‌آمیز و یا قهر سیاسی کشیده خواهند شد [۴۴].

۴-۵. ارزش‌های فرهنگی و گرایش‌های هویتی

اینگلهارت (۱۹۹۷) فرهنگ را مجموعه‌ای از ارزش‌های اساسی تعریف می‌کند که به رفتار مردم در جامعه شکل می‌دهد [۴۹] و از دیدگاه کاستلز^۲ هویت به زندگی افراد معنا می‌بخشد و هویت در جوانان فرایند ساخته شدن معنا بر پایه یک ویژگی فرهنگی یا یک دسته ویژگی‌های فرهنگی است که بر دیگر منابع معنا برتری دارند [۵۰]. مؤلفه‌هایی که عناصر متشکله فرهنگ یک جامعه هستند، بر اثر گذر ایام بر ایند خاصی را به وجود می‌آورند که هویت و روح کلی کشورهاست که این هویت افرادی را با ویژگی‌های خاصی تربیت می‌کند [۵۱]. به این معنا که هویت شکلی از آگاهی به خود، به جامعه، به فرهنگ، به تاریخ و به آینده را القا می‌کند [۵۲]. در این میان، پیوند میان هویت و فرهنگ چنان عمیق است که اغلب هویت را پدیده‌ای فرهنگی می‌دانند و برای فرهنگ، شأن مستقلی در هویت قائل می‌شوند [۵۳]. اریک اریکسون (۱۹۶۸)، از پیشگامان این بحث، هویت را چارچوبی می‌داند که افراد با بهره‌گیری از آن تجارب زندگی خود را معنا و اهداف زندگی خود را تعیین می‌کنند [۵۴].

ماکس وبر جامعه‌شناس تفهیمی، در نظریه «اخلاق کار پروتستانی» خود، ریشه‌های حاکمیت انگیزش به مشارکت، میل به فعالیت و وجدان کار را در تربیت ارزشی و فرهنگی می‌بیند. به نظر او پروتستانیسم با تبلیغ ارزش‌های فرهنگی جدید انسان‌ها را به تلاش و فعالیت و سخت‌کوشی در امور اقتصادی و کنش‌های معطوف به اهداف مادی را تشویق و ترغیب کرد. این ارزش‌ها مبتنی بود بر سخت‌کوشی، رقابت، ریاضت و قناعت مادی، پرهیز از اسراف و اعراض از راکد گذاشتن سرمایه، کار کردن و تولید را تشویق و تنبلی و سستی و فتور را تقبیح می‌نمود [۵۵]. با توجه به این نظریه می‌توان گفت ارزش‌های فرهنگی موجود در بین جوانان

شده‌اند، نمی‌تواند محدود و مراقبت شود و موجب به هم ریختگی می‌گردد [۱۰]. در مقابل، اگر آرزوهای افراد متعادل باشد، در مقابل شکست‌ها و ناکامی‌ها احساس محرومیت نمی‌کند زیرا فرد با خشنودی از هر چه دارد و محدود نکردن خواسته‌ها به هر چه ندارد، چنانچه امیدها و خواسته‌هایی را که دارد، برآورده نشود، ممکن است باز هم کاملاً احساس محرومیت نکند [۳۹].

بر اساس نظریه محرومیت نسبی، آرزوها به مثابه خواست‌های پایدار و ایدئال‌گرایانه با پیدایش نارضایتی در جامعه مرتبط هستند. در واقع بر اساس نظریه محرومیت نسبی، نارضایتی حاصل احساس از دست رفتن خواست‌های ایدئال افراد است. بر این اساس، برآورده نشدن آرزوها خود را در افزایش نارضایتی در جامعه نمایان می‌سازد. در واقع یکی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی که محرک بسیاری از فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی است، احساس محرومیت نسبی است. به نظر می‌رسد مهم‌ترین علت پیدایش احساس محرومیت در یک نظام اجتماعی این است که از نظر اعضای آن جامعه امکانات به صورت نابرابر توزیع شده باشد و نابرابری اقتصادی و اجتماعی وجود داشته باشد [۴۵] به نقل از [۴۴].

جیمز دیویس^۱ احساس بی‌عدالتی اجتماعی در دوران رکود اقتصادی را عامل اصلی نارضایتی بین مردم و نظام سیاسی می‌داند. رابرت تد گر نیز نارضایتی سیاسی و روان‌شناختی از نظام سیاسی را ناشی از وجود شکاف بین توقعات ارزشی خود با قابلیت‌های ارزشی محیط می‌داند. قابلیت‌های ارزشی آن دسته از کالاها و شرایط زندگی است که مردم خود را به طور موجه مستحق آن می‌دانند و قابلیت‌های ارزشی اموری عینی هستند که در اجتماع می‌توان یافت [۴۶]. در واقع دیویس و تد گر بی‌عدالتی اجتماعی را مهم‌ترین عامل بروز نارضایتی و گسست تعهد گروهی در سطوح مختلف نظام سیاسی و اجتماعی می‌دانند. بنابراین احساس محرومیت نسبی، محرک بسیاری از فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی در جامعه است [۴۴].

بر اساس نظریه جیمز فریزر، وضعیت رفاهی و سطح زندگی شهروندان می‌تواند انگیزه اساسی آنها در کنش مشارکتی باشد [۴۷]. مردم تصمیم‌گیرنده‌هایی منطقی و عقلایی هستند. آنها نوع کنش خود را بر اساس شرایط مختلف زندگی از جمله وضعیت اقتصادی، فرهنگی و سیاسی بروز می‌دهند. در این راستا مازلو معتقد است که تمامی انسان‌ها دارای خواست‌ها و نیازهایی

1. Davies
2. Castells

به خصوصیات نظام‌های اجتماعی ربط می‌دهد. بر مبنای این نظریه، با ایجاد تغییرات در ساخت هنجارهای اجتماعی به‌ویژه مجموعه ارزش‌های سنتی که مانع مشارکت می‌شوند، می‌توان جهت‌گیری‌های افراد را به سمت رفتارهای جامعه‌ای سوق داد [۵۹].

نظریه «انحراف اجتماعی» مرتون^۵ (۱۹۳۸) نیز به شکل دیگری با آرزوها مرتبط است. او می‌گوید رفتار نابهنجار را از دید جامعه‌شناسی می‌توان نشانه‌ای از هم‌گسیختگی بین آرزوهای معین فرهنگی و شیوه‌های ساختاری شده اجتماعی در جهت رسیدن به این آرزوها دانست [۱۱]. او معتقد است آرزوها، بدون توجه به ریشه‌ها و مکان‌ها در ساختارهای قدرت موجود، رسوم و اولویت‌های نهادی قابل فهم نیستند [۶۰].

چیو^۶ و نیوس^۷ (۱۹۹۰) معتقدند که آرزوها گرچه با اهداف یکی نیستند، اما می‌توانند به شکل اهداف بازنمایی شوند. بر اساس نظریه مرتون، اهداف منبعث از آرزوها با پنج حالت کلی روبه‌رو خواهد شد:

انطباق: حالتی که اهداف مورد پذیرش با توسل به ابزارهای مشروع به دست می‌آید.

نوآوری: حالتی که در آن اهداف مشروع به وسیله ابزار مشروع به دست نمی‌آید. از این‌رو، نوآوران خودشان ابزاری برای تحقق آن اهداف می‌سازند.

مناسک‌گرایی: حالتی که ابزارها مورد پذیرشند، اما اهداف از دست رفته‌اند.

انزوا: حالتی که هم ابزار و هم اهداف رد شده است.

شورش: در این حالت همانند انزوا اهداف و ابزارها رد شده‌اند، اما شورشیان تلاش می‌کنند تا در سطح کلان اهداف یا ابزارهای جدیدی را به جای موارد قبلی جایگزین کنند [۶۱].

اسکار لوئیس^۸ در نظریه «فرهنگ فقر»^۹، سطح پایین آرزوها را یکی از خصیصه‌های کلیدی فرهنگ فقر می‌داند [۶۲] به نقل از [۹]. در این رویکرد کنش تابع آرزو فرض می‌شود و آرزو تئوری کنش مردم در زندگی روزمره تلقی می‌شود [۶۳] به نقل از [۹].

خود می‌تواند در شکل‌گیری آرزوها، امیال، علایق و نیازهای خاصی که نمی‌توانند در خارج از آن خرده‌فرهنگ مطرح باشند، تعیین‌کننده باشند [۵۶].

فورناس (۱۹۸۹) معتقد است با از بین رفتن هنجارها و سنت‌ها در رهایی فرهنگی پرتاب شده‌ایم و جوانان به شدت گذشته، تحت سلطه هنجارها و الگوهای قدیمی زندگی نیستند. جوانان به شیوه‌ای کاملاً متفاوت از گذشته خود را تجربه می‌کنند و تصویری متفاوت از آنچه خود را ناگزیر از آن می‌دانند، ترسیم می‌کنند. ملوچی (۱۹۹۲) چنین فردگرایی خاص در میان جوانان را مشخصه جامعه مدرن متأخر می‌داند [۵۷]. حق انتخاب کردن و عضویت در گروه‌های مختلف، مسئله هر جوانی است. برای همین جوانان در پی فضای بزرگ‌تری برای تجربه شخصی و دستیابی به فرصت‌های متنوعی فراتر از دنیای سنت هستند [۵۸].

به عقیده رابرت مرتن^۱ همان‌گونه که رفتار تطابق‌گرایانه و سازگارانه از ساخت اجتماعی نشئت می‌گیرد؛ رفتار ناسازگارانه و منحرف نیز محصولی از ساخت اجتماعی به‌ویژه ساختار فرهنگی است. مرتن فرهنگ هر جامعه را متشکل از سه جزء می‌داند که عبارتند از:

۱. اهداف فرهنگی، ۲. وسایل و ابزار فرهنگی^۳ و ۳. قواعد و هنجارها که حاکم بر انتخاب اهداف و وسایل حصول به آن اهداف هستند. مرتن استدلال می‌کند که اگر افراد جامعه به این اهداف و وسایل حصول به آن گردن نهند مشکلی پیش نخواهد آمد، ولی اگر میان اهداف فرهنگی، وسایل فرهنگی و روابط میان آنها ناهمسازی به وجود آید؛ شرایطی به وجود می‌آید که «آنومی» نامیده می‌شود. بنابراین از دید مرتن آنومی یا بی‌هنجاری معلول مناسبات مخدوش میان سه جزء اهداف فرهنگی، وسایل فرهنگی و قواعد است (البته مجموعاً، نه به‌طور جداگانه) [۴۱].

به عقیده پارسونز^۴ الگوهای فرهنگی به نظام کنش ساخت می‌دهند، اما این الگوها بنا به طبیعت خود، کنشگر را ترغیب می‌کنند که انتخاب، داوری، موضع‌گیری و حکم صادر کند و رفتاری موافق یا مخالف دیگری در پیش گیرد. پارسونز با ردیف کردن این متغیرهای الگویی، طبیعت کنش اجتماعی را

1. Robert Merton
2. Cultural Goals
3. Cultural Means
4. Talcott Parsons
5. Merton
6. Chiu
7. Nevius
8. Oscar Lewis
9. Culture of Poverty

در جامعه تابع هنجارهای خاصی است و از این طریق، شخص می‌تواند تمایلات، خواهش‌ها و خواسته‌های خود را محدود و در حدی معتدل و عملی تنظیم کند. در صورت شکست و گسستگی هنجارهای جامعه (آنومی)، فرد قادر به برقراری رابطه منطقی میان خود و جامعه نیست و نمی‌تواند در متابعت از قوانین، هدف‌ها و رفتار خود را تنظیم کند (۷۳] به نقل از [۵۹]).

به عقیده وین استوک (۱۹۹۹) صرف اینکه اشخاص در جامعه کنار هم زندگی می‌کنند و به یکدیگر احترام می‌گذارند و شاید رفتاری خیرخواهانه یا حداقل غیربدخواهانه نسبت به یکدیگر دارند ناشی از یک اعتماد سطحی بین افراد است، البته اهمیت پایه‌ای اعتماد فراتر از این دلایل اخلاقی است. ارزش کارکردی و سودمندی آن در جلوگیری از به خطر افتادن روابط اجتماعی ظاهر می‌شود. علاوه بر این شرط لازم برای جلوگیری از هرج‌ومرج و فلج شدن جامعه وجود اعتماد میان افراد است (۷۴] به نقل از [۷۵]). در واقع پیامد کمبود اعتماد عمومی در جامعه، مشارکت کمتر افراد جامعه است و این اعتماد باعث ایجاد تمایل به مشارکت و کاهش تعارض و همچنین کاهش هزینه انجام کار می‌شود (۷۶].

پاتنام معتقد است آنچه باعث افزایش میزان مشارکت می‌شود، اعتمادی است که در قالب همکاری‌های اجتماعی و تعاونی ایجاد می‌شود. هر چه سطح اعتماد در جامعه بالاتر باشد، احتمال همکاری بیشتر است (۷۷]. از نظر پاتنام، روابط اعتماد مداوم می‌تواند انگیزه‌هایی برای قابل اعتماد بودن ایجاد کند؛ بنابراین، می‌توان بیان کرد که مشارکت اجتماعی جریانی سازمان یافته است که در آن تبادلات بین افراد بر اساس میزان اعتمادی که به یکدیگر دارند و از روی آگاهی شکل می‌گیرد (۷۸]. همچنین اعتماد اجتماعی، مشارکت را در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی سرعت بخشیده و تمایل افراد را برای همکاری با گروه‌های مختلف افزایش می‌دهد (۷۹].

۵-۶. اقتدار سیاسی (دولت قوی)

بر اساس دیدگاه نظری ریچارد رورتی^۲، اندیشیدن درباره آینده باید از نگاه زمینه‌ای دیده شود. آپادورای نیز اعتقاد دارد که از منظر اجتماعی تصور امکان توسعه و پیشرفت در بین افراد هر جامعه‌ای تا حد بسیار زیادی تبیین‌کننده نگرش آنان در مورد قابلیت‌ها و ظرفیت‌های موجود در آن جامعه است. لذا بر اساس این دو دیدگاه این فرض را می‌توان مطرح کرد که شرایط و ظرفیت‌های موجود

۵-۵. عام‌گرایی و اعتماد عمومی (جامعه قوی)

مهم‌ترین متغیر الگویی پارسونز عام‌گرایی در برابر خاص‌گرایی است. عام‌گرایی یکی از انتخاب‌های ممکن فراروی کنشگران در نحوه سوگیری نسبت به اعیان مختلف اجتماعی، فرهنگی و فیزیکی است. یکی از مهم‌ترین عناصری که زمینه‌ساز تمایل به سوگیری عام‌گرایانه تلقی می‌شود، اعتماد عمومی (اعتماد تعمیم‌یافته) است. اعتماد عمومی که در فرایند توسعه اجتماعی و بسط روابط میان گروهی شکل می‌گیرد، زمینه‌ساز احساس مسئولیت، تعادل اجتماعی و بسط عام‌گرایی است و برعکس ضعف تمایلات میان‌گروهی، تحدید عواطف، اعتماد، احساس مسئولیت و در پی آن روابط خاص‌گرایانه، پیامدهای زیان‌باری چون بی‌نظمی و از هم‌پاشیدگی سازمان اجتماعی را به دنبال خواهد داشت (۶۴].

اعتماد عمومی متشکل از دیدگاه‌های مثبت نسبت به گروه‌های خود و دیگر گروه‌هاست. افراد دارای اعتماد عمومی بر این باورند که بیشتر مردم، حتی کسانی را که از قبل نمی‌شناسند (افراد ناشناس یا غریبه‌ها)، قابل اعتماد هستند (۶۵] به نقل از [۶۶]. و عام‌گرایی به‌عنوان یک نگرش، پیامدهای عمیق و گسترده‌ای در سطح فردی و جمعی دارد و رفتارهای فردی و جمعی را جهت می‌دهد (۶۷].

در این راستا ری^۱ معتقد است آرزوها محصول روابط اجتماعی هستند و در بستر اجتماعی پدید می‌آیند (۶۸]. اینگلهارت در این مورد مدل «آرزو تطابق» را بیان می‌کند؛ الگویی که طبق آن آرزوهای شخص به تدریج با تغییرات در وضعیت او تطابق می‌یابد. در اینجا نظریه «تطابق ذهنی» نیز مطرح می‌شود؛ بدین معنا که سطح آرزوهای فرد به تدریج با ذهنیت او تطابق می‌یابد (۶۹]. بر اساس دیدگاه مانهایم نیز انسان آزاد نیست تا بلندپروازی‌ها و آرزوهای زندگی خویش را به شیوه‌ای منحصرأ شخصی و فردی شکل دهد، بلکه موقعیت عینی او در جامعه، تعیین می‌کند که بلندپروازی‌های او چه می‌تواند باشند (۷۰] به نقل از [۱۴]. زمانی که مردم متوجه شوند سرنوشت آنها به سرنوشت دیگران وابسته است برای همکاری مشتاق‌تر هستند. از این منظر که ما به دیگران نیاز داریم باید تلاش برای هم‌بستگی ارگانیک ترویج شود (۷۱] و جایی که هر فرد در جامعه دارای حوزه‌های عمل و نقشی خاص در جهت بهبود عملکرد کل جامعه است، افراد وابستگی بیشتری به جامعه و نقش‌های دیگر پیدا می‌کنند و در نتیجه آگاهی فردی بیشتر توسعه پیدا می‌کند (۷۲]. حدود خواسته‌های فرد نیز

1. Ray
2. Rorty

جامعه ناشی از کیفیت حکمرانی با سناریوی آینده‌نگر و ظرفیت آرزومند رابطه دارد. همچنین از نظر رورتی، بر این اساس تصویری از آینده جامعه که مبتنی بر درک و باور جوانان از ظرفیت‌ها و واقعیت‌های موجود اجتماعی است، بر کنش‌های اجتماعی آنها تأثیر گذار است [۸۰].

امیل دور کیم معتقد است که جامعه نیازمند انضباط و نظارت بر اعمال افراد و محدود کردن تمایلات و آرزوهای سیری‌ناپذیر آنان از طریق فشار اجتماعی است [۸۱]. به عقیده او، ساختار اجتماعی یک جامعه به‌گونه‌ای خودکار اندیشه و رفتار مناسب را در افراد تولید می‌کند و بحران هنگامی رخ می‌دهد که ساختارها منظم نباشند [۸۲]. همچنین دور کیم امنیت را در هم‌بستگی جامعه دانسته و بر مقررات و قواعدی تأکید می‌کند که ریسک‌پذیری آزار رساندن افراد به یکدیگر را کاهش داده و بدین‌سان امنیت با ایجاد نظم اجتماعی از طریق قوانین و مقررات با ایجاد نظم حقوقی، تکالیف افراد را مشخص می‌سازد [۸۳]. به عقیده دور کیم هر چه میزان انسجام و هم‌بستگی اجتماعی کمتر باشد، میزان آنومی و همچنین انحرافات اخلاقی و اجتماعی بیشتر است و همچنین هر چه میزان احساس امنیت بیشتر باشد، گرایش به رفتارهای انحراف اخلاقی و اجتماعی نوجوانان کمتر خواهد بود [۸۴].

یکی دیگر از نظریه‌هایی که مشروعیت و اقتدار دولت‌های مدرن را مورد سنجش قرار می‌دهد «کنترل اجتماعی» است [۸۵]. نظریات کنترل اجتماعی ناظر بر این نکته هستند که روابط مردم به‌همراه تعهدات، ارزش‌ها و هنجارها و اعتقادات همگی مانع از آن می‌شود که قانون‌شکنی کنند و قراردادهای اجتماعی همگی بر ساخته نظم اجتماعی هستند و هر کس برخلاف این قواعد رفتاری عمل کند موجودی غیرقانونی است. مطابق این نظریه رفتار اجتماعی مردم به‌طور غالب قابل پیش‌بینی است و اگر چه مردم وظایف خود را مطابق انتظارات اجتماعی انجام می‌دهند، اما تحقق یک نظام سیاسی تمام‌عیار (مقتدر) تنها در صورت وجود یک نظم اجتماعی مؤثر امکان‌پذیر است که بتواند رفتار مردم را در کانال‌های مقبول و مورد انتظار تأمین کند و جایی که جامعه‌پذیری به هر علت نتواند هم‌نواپی لازم را به‌وجود آورد، نظام‌های رسمی منفی کنترل اجتماعی در قالب نظام کنترل سرکوب‌گر و نظام کنترل بازدارنده تولید یا باز تولید می‌شوند. بدین ترتیب و در شرایطی که نظارت اجتماعی در اکثر نظریات علوم انسانی به انطباق اجتماعی و یا سرکوب اجتماعی تقلیل یافته است، اما به نظر می‌رسد کنترل اجتماعی را بتوان با فرایندهای سیاسی و بحران مشروعیت

سیاسی دولت‌ها در ارتباطی وثیق ارزیابی کرد [۸۵]. نظریه «کنترل اجتماعی» نیز جرم و رفتار انحرافی را امری جهان‌شمول و ساری در بین همه اقشار و طبقات اجتماعی می‌داند و معتقد است اعمال انحرافی ناشی از ضعف در سازوکارهای کنترل اجتماعی و کنترل شخصی است و به نوعی در مقابل مفروضات نظریه‌های فشار و یادگیری است. در این نظریه‌ها بیشتر علت اعمال کنترل اجتماعی بر افراد است که جلوی کج رفتاری را می‌گیرد. بنابراین فقدان یا ضعف کنترل اجتماعی علت اصلی کج رفتاری است [۸۶].

«نظریه عمومی جرم» یکی از نظریات مسلط تلفیقی است. از این دیدگاه جرم امری منطقی، عقلانی و پیش‌بینی‌پذیر است. افراد زمانی مرتکب جرم می‌شوند که این امر پاداش دهنده باشد و تهدید برای مجازات می‌تواند جلوی جرم را بگیرد و اگر اهداف مورد نظر فرد مراقبت شوند، میزان جرم کاهش می‌یابد [۸۷] به نقل از [۸۸].

۷-۵. اعتماد به حاکمیت

اعتماد به حاکمیت یا اعتماد نهادی در واقع ارزیابی شهروندان از احساس امنیت و حمایت نهادهای دولتی، ارزیابی از دولت و مقامات رسمی، ارزیابی تبعیض علیه خود و یا برابری را تعیین می‌کند [۸۹] به نقل از [۶۶].

بر اساس «نظریه آپادورای»، هر چقدر میزان اعتماد جوانان به دولت برای ایجاد شرایط و منابع مولد امید به آینده افزایش یابد، ظرفیت آرزومندی آنها نیز به تبع آن افزایش می‌یابد. جوانان در حقیقت از طریق اعتماد به نتایج عملکرد نهادهای حاکم بر جامعه می‌توانند تصویر روشنی از آینده پیشرو را پیش‌بینی کنند. با توجه به مرجع بودن قشر جوان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نیروهای اجتماعی در جامعه و نقش آنها در مدیریت آینده کشور، اعتماد مبتنی بر امیدواری آنها به سامانه‌های حکمرانی می‌تواند رشد و توسعه کشور را در آینده، تضمین کند [۹۰].

اگر اعتماد میان نهادهای حکومت و جامعه کم باشد، رفتارهای غیر قابل پیش‌بینی افزایش پیدا می‌کند؛ مناسبات اجتماعی و اقتصادی پرهزینه و بخش بزرگی از انرژی نیروهای خلاق، در حل و فصل این اصطکاک‌ها صرف می‌شود [۹۱]. جوامعی که دارای افرادی با سطح اعتماد نهادی بالا هستند، مشارکت سیاسی در بین آنها بالا خواهد بود [۹۲] پاتنام (۲۰۰۰) این‌طور بیان می‌کند که افراد دارای اعتماد اجتماعی از هر نوع آن معمولاً شهروندانی بهتر، تعاون و همکاری بیشتر و مشارکت بیشتر در زندگی اجتماعی دارند [۶۶].

اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را با موفقیت بیشتری پشت سر بگذارند، ترغیب می‌شوند که در راستای پیشرفت اجتماعی کشور خود گام بردارند؛ بنابراین افرادی که آرزوی پیشرفت اجتماعی کشورشان را داشته باشند، برخلاف سطح فردی در این سطح اهداف بلندمدت و جامعه‌محور تعریف می‌کنند (۹۴)؛ به نقل از (۹۵). در واقع امید اجتماعی نقش موتور محرک پیشرفت را در زندگی فردی و اجتماعی افراد ایفا می‌کند که با به‌کارگیری آن آرزوی پیشرفت دست‌یافتنی می‌شود (۹۶)؛ به نقل از (۹۵).

امید اجتماعی همچنین نقش بسزایی در مشارکت اجتماعی ایفا می‌کند، چراکه امید فرایندی است که طی آن افراد اهداف خود را تعیین، راهکارهایی برای رسیدن به آن اهداف خلق و انگیزه لازم برای به اجرا درآوردن این راهکارها ایجاد کرده و در طول مسیر حفظ می‌کنند (۹۷).

با تجمیع و استمرار خستگی و فشار به جامعه، ظرفیت سازگاری با شرایط و توان مقابله با بحران توسط مردم کاهش یافته و جامعه دچار انومی می‌شود (۹۸). تاب‌آوری اجتماعی اثر مستقیم بر امید اجتماعی، توسعه و مشارکت‌های مردمی دارد (۹۳)، (۹۵)، (۹۷). با توجه به چنین معیاری، باید دانست اگر چه نگاه‌های تحولی در نگارش برنامه و مدیریت کشور امری حیاتی است، اما انباشت چندین ساله مسائل کشور و برنامه‌ریزی اصلاحات هم‌زمان و همه‌جانبه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی در برنامه‌های بودجه، سبب فشار، کاهش تاب‌آوری و وقوع ناآرامی‌های اجتماعی خواهد شد. ظرفیت جامعه برای اصلاحات بنیادین و جراحی‌های گوناگون، محدود است. نگارش مبهم و منفعلانه برنامه بودجه مانند حذف پیوست‌های مهم^۱، اجازه تصمیمات و کنش‌های هیجانی را به مجری داده که مهم‌ترین عامل شوک به ثبات ذهنی و کاهش تاب‌آوری جامعه است. مانند آزادسازی قیمت برخی کالاها، اساسی (نان، روغن، حبوبات و...) در بازار، ایجاد چرخه گرانی‌سازی، شکل‌گیری انواع رانت و فساد، در کنار نبود نگاه جامع و انتشار تصمیماتی درباره محدودیت‌های سیاسی و فرهنگی، وضعیت تاب‌آوری عمومی و ظرفیت جذب اختلالات را شکننده‌تر می‌سازد. بسیاری از ناآرامی‌های چندسال اخیر را می‌توان متعاقب جرقه‌ای بر وضعیت تحمل‌شکننده جامعه توصیف کرد. جرقه‌ای اقتصادی، سیاسی یا فرهنگی که خود ناشی از: ۱. شبکه‌ای انباشته‌شده از مسائل، ۲. انعطاف‌ناپذیری جامعه برای انطباق در برابر خطر و

آنتونی گیدنز یک نظریه جامع‌تری در مورد اعتماد اجتماعی نسبت به سایر نظریه‌پردازان دیگر ارائه می‌کند. او با استفاده از نظریه ساختاربندهی خود اعتماد را در دو سطح خرد و کلان تحلیل می‌کند. گیدنز به دلیل توجه به وجوه اصلی مدرنیته، موضوع ریسک و مخاطره را با انواع اعتماد در رابطه قرار می‌دهد. گیدنز اعتماد را جزء لاینفک زندگی اجتماعی در نظر گرفته و معتقد است خصلت از جاکنندگی نظام‌های انتزاعی را به معنای تداوم کنش متقابل با دیگران غایب می‌داند و ماهیت نهادهای مدرن وابسته به مکانیسم‌های اعتماد به نظام‌های انتزاعی به‌ویژه نظام‌های تخصصی است. بنابر رویکرد نظری آنتونی گیدنز، اگر در جامعه اعتماد در هر سه شکل بنیادی، متقابل، انتزاعی (نهادی) وجود داشته باشد، شاهد وجود و افزایش مشارکت اجتماعی در جامعه خواهیم بود (۴۱).

۸-۵. امید اجتماعی

از نظر رورتی، امید اجتماعی یعنی امید مشترک یک ملت. امید انتظار آینده‌ای روشن است که فرد را به تلاش مفید و سازنده برای نیل به اهداف وامی‌دارد و با واقع‌بینی همراه است. امید محرک فرد به سوی فعالیت‌های پرثمر و مثبت است. از این رو فرد امیدوار کسی است که میل و شوق و آرزویی دارد و دست یافتن به آن خواسته و آرزو را غیرممکن نمی‌داند و حدی از اطمینان را در دستیابی به خواسته‌اش دارد. در این صورت فرد برای پیشبرد امور خود به فعالیت و جوش و خروش برمی‌خیزد و از حالت انفعال بیرون می‌آید. برعکس اگر به هر دلیلی فرد به چنان درجه‌ای از بی‌میلی برسد که هیچ آرزویی نداشته باشد یا شرایط را چنان ببیند که نتواند امکانی برای تأمین آرزو و خواسته‌اش یا تغییر شرایط تصور کند، طبیعی است انگیزه‌ای برای حرکت و فعالیت در خود نخواهد دید و نمی‌توان از او انتظار پویایی و تحرک داشت (۹۳).

امید اجتماعی در دو سطح قابل شناسایی است که این دو سطح شامل دستاوردهای فردی و اجتماعی است. بنابراین افراد در سطح فردی نیز می‌توانند دارای امید اجتماعی باشند. در این سطح افراد برای پیشرفت فردی خود آرزوهایی دارند که برای دستیابی به پیشرفت فردی در می‌یابند باید تغییراتی در وضعیت موجود زندگی ایجاد کنند و برای آن اهدافی طراحی کرده و مسئولیت تلاش خود را به‌عهده می‌گیرند. هر چقدر افراد در فرایند ایجاد تغییر در جهت پیشرفت موفق‌تر باشند، در واقع بتوانند موانع ساختارهای

۱. مثلاً حذف پیوست چهار لایحه بودجه سال ۱۴۰۲ که مهم‌ترین ابزار سنجش و تحلیل سیاست‌های یک‌ساله دولت از سوی پژوهشگران اجتماعی و نمایندگان مجلس به شمار می‌رفت، سبب شده تا تصویر آشکاری از جهت‌گیری‌های برنامه‌ها و اقدامات اجتماعی دولت در دست نباشد.

بازگشت به حالت پایدار خود است.

یکی از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر تاب‌آوری در سال‌های گذشته، شوک ناشی از حذف ارز ترجیحی و گرانی چندین باره کالاهای اساسی بوده که اعتراضات صنفی و اجتماعی در شهرهای مختلف به بار آورده است. این مسئله هم‌زمان باعث شکل‌گیری ناامیدی از بهبود آینده اقتصادی کشور شده است. در این باره ضروری است تیم اقتصادی منسجم دولت به تدوین سیاست‌هایی بیانید که معیشت گروه‌های اجتماعی به ویژه دهک‌های پایین جامعه را به‌طور ملموس بهبود بخشد. تدوین ضوابط شفاف درباره کنترل قیمت‌ها، تثبیت وضعیت کالاهای اساسی، مواجهه حقوقی و قضایی با نیروهای تولید تورم و گرانی در بازار، تثبیت قیمت‌گذاری دولتی برای کالاهای اساسی، انطباق قیمت‌گذاری دولتی و بازار و شفافیت در اقدام‌های صورت گرفته از طرف دولت در راستای بهبود معیشتی و اقتصادی از جمله اقدام‌هایی است که می‌تواند در شرایط جنگ اقتصادی فعلی به بهبود وضع معیشتی و تأمین کالاهای اساسی در جامعه کمک کند.

تجمیع فشار به ذهنیت مردم سبب کاهش امید به گشایش‌های سیاسی و اجتماعی است. دولت در موقعیت‌های اجتماعی و سیاسی مواجهه با عموم مردم می‌تواند رویکردهای مبتنی بر مدارا اتخاذ کند. برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی واقعی در رسانه ملی و دانشگاه‌ها، فراهم کردن آزادی‌های اجتماعی، فضا دادن به منتقدان سیاسی داخلی برای نقدهای سازنده از عملکرد دولت و حاکمیت، بازنگری در فرایندهای تولید خبر، پیشگیری از تحریف و سانسور در رسانه‌های داخلی، امکان اظهار نظر درباره مسائل صنفی و تخصصی و عدم سیاسی‌سازی برخی از خواسته‌های اجتماعی از جمله اقدام‌هایی است که می‌تواند در راستای گشایش و افزایش تاب‌آوری به کار گرفته شود و زمینه هدایت انتقادات به سمت سازندگی اجتماعی و سیاسی را فراهم کرد. لذا از جمله ابزارهای افزایش احساس تاب‌آوری، فعالیت رسانه‌ای است، اما متأسفانه پیمایش‌های مختلف نشان می‌دهد میزان اعتماد به رسانه ملی روز به روز در حال کاهش است. این نکته در تحلیل رضایت کاربران از نظام بودجه‌ریزی هم خود را نشان داده و از مهم‌ترین محورهای

موضوعی اشاره شده توسط کاربران افزایش بودجه صداوسیما بدون توجه به شایستگی و صلاحیت برای این افزایش است. در این وضعیت، رسانه‌های خارجی به مرجع اطلاع‌رسانی کاربران تبدیل شده و خوراک خبری آنها را فراهم می‌آورند.

۹-۵. فرهنگ سیاسی

فرهنگ سیاسی را می‌توان نگرش‌های شناختی، نگرش‌های احساسی و نگرش‌های ارزشی نسبت به نظام سیاسی دانست [۲۵]. نوع فرهنگ سیاسی حاکم بر جوانان می‌تواند بر مشارکت آنها اثرگذار باشد. به نظر «آلموند و وربا»^۱ سه الگوهای فرهنگ سیاسی وجود دارند [۳۲]:

فرهنگ سیاسی محدود: کسانی که از نظام سیاسی خود، آگاهی ندارند و خود را به‌عنوان عضوی از یک ملت درک نمی‌کنند. این افراد دستخوش انجماد فکری هستند و از نظام سیاسی هیچ انتظاری ندارند. بنابراین تمایلی به مشارکت سیاسی ندارند. جوانانی که از فرهنگ سیاسی محدود برخوردار باشند، تمایلی به حضور و مشارکت در انتخابات ندارند و از مشارکت کناره می‌گیرند. **فرهنگ سیاسی تبعی:** در این نوع فرهنگ، شهروندان از نقش‌های گوناگون حکومت آگاه هستند، اما از آنجاکه برای خود به‌عنوان شریکی فعال در سپهر سیاست، نقشی قائل نیستند از مکانیسم‌های ورودی سیستم، تصویری در ذهن نداشته و خود را عاجزتر از آن می‌دانند که روی مکانیسم‌ها تأثیر بگذارند. این اشخاص نیز مشارکت سیاسی مؤثری ندارند. شهروندانی که فرهنگ تبعی دارند، در انتخابات شرکت می‌کنند، اما نقش فعالی ندارند. آنها تسلیم انتخاب دیگران هستند و بدون محاسبه سود و زیان خود رأی می‌دهند.

فرهنگ سیاسی مشارکتی: مردم در زندگی سیاسی مشارکت می‌کنند و از ساختار و روند نظام سیاسی و خواسته‌های نظامی سیاسی خود آگاهند و در کار تصمیم‌گیری دخالت می‌کنند. افرادی که در این فرهنگ رشد کرده و دوره جامعه‌پذیری را طی کرده‌اند، در انتخابات مشارکت فعالی دارند. آنها به ارزیابی نامزدهای انتخاباتی و برنامه‌های آنها می‌پردازند و سپس رأی می‌دهند. رأی‌دهی این افراد عاقلانه است.

1. Gabriel Almond and Sidney Verba

۶. مدل سنجش مشارکت جوانان

امید اجتماعی، ارزش‌های فرهنگی و گرایش‌های هویتی، اقتدار سیاسی (دولت قوی)، عام‌گرایی و اعتماد عمومی (جامعه قوی) نیز مورد بررسی قرار گرفته است.

از آنجا که گام نخست در تحقیق باید شناسایی جامعه مورد مطالعه و انتخاب نظریه‌های مطلوب به اقتضای هدف مطالعه باشد، با توجه به جامعه آماری این پژوهش که جوانان سراسر ایران هستند و با توجه به اینکه طی دهه‌های اخیر در ایران، تغییرات سریع جمعیتی، اقتصادی و اجتماعی در حوزه‌ها، مؤلفه‌ها و ویژگی‌های جامعه به وجود آمده و احتمالاً نوعی آشفتگی و تغییر در عوامل متأثر و مؤثر بر آرزوی جوانان نیز بروز کرده است؛ از این رو، چارچوب نظری پژوهش باید با توجه به این شرایط و مناسب جامعه و هدف تحقیق انتخاب شود.

از آنجا که «هر تحقیق و هر پژوهشگری برای دستیابی به اهداف تحقیقی خود نیازمند چارچوب و قالب‌های نظری و تئوریک است که با استفاده از آن بتوان کار خود را سازماندهی کند؛ چراکه به عقیده ایمانوئل کانت، عملکرد بدون اتکا به تئوری یک حرکت کور است و نظریه پرداز بدون توجه به واقعیت‌ها نیز تنها یک بازی ذهنی است» [۹۹]. از این رو در این قسمت به چارچوب نظری پژوهش که تلفیقی از نظریه‌های مختلف پیرامون عوامل متأثر و مؤثر بر آرزوی جوانان است، پرداخته خواهد شد. با بررسی در نظریات، کدگذاری کیفی و بررسی خبرگان کدها توسط پنج جامعه‌شناس، به نظر می‌رسد عواملی که بر آرزوها و اهداف اتوپایی تأثیر دارند و پتانسیل کنش مشارکتی (حمایتی یا اعتراضی) را فعال می‌کنند و تحولات اجتماعی را به منصف ظهور می‌کشانند، ذیل چند دسته کلی قابل بررسی هستند.

در بخش مبانی نظری پژوهش، به منظور روشن شدن فضای مفهومی آرزوهای جوانان، مهم‌ترین تعاریف مربوطه و عوامل مختلف متأثر و مؤثر بر آن از نگاه نظریه پردازان مختلف مورد بحث و بررسی قرار گرفت. نظریه‌های مطرح شده بیانگر آن است که هریک از متفکران از منظری ویژه آرزوی جوانان را در محورهای خاصی مطرح و به آن پرداخته‌اند. مقایسه این آرا و بررسی عوامل گوناگون مؤثر بر آرزوی جوانان از دیدگاه آنها، این امکان را فراهم می‌آورد که اتخاذ چارچوب نظری به صورت مناسب‌تر و واقع‌بینانه‌تر انجام گیرد.

همان‌طور که مشاهده می‌شود مفهوم آرزو، همچون سایر پدیده‌های اجتماعی، مفهومی پیچیده است. از این رو هریک از متفکران از فضای مفهومی خاصی به تبیین و تحلیل آرزو پرداخته‌اند. از آنجا که این نظریات از جامعیت برخوردار نیست؛ جهت جلوگیری از پراکندگی نظریه‌ها، بهتر دیدیم رویکردهای این نظریه پردازان که از زوایای خاص و منظری ویژه به مفهوم آرزو پرداخته‌اند و راهکارهایی از دیدگاه خود برای دستیابی به آرزوها در جامعه داده‌اند، در این قسمت جمع‌بندی و مورد نقد قرار گیرد. در مبانی نظری این پژوهش، آرای صاحب‌نظران درباره عوامل مؤثر و متأثر بر آرزوی جوانان جمع‌آوری شده است که از برخوردها، کنش‌ها یا ویژگی‌های زیستی، روانی و شخصیتی افراد به وجود می‌آید. با توجه به اینکه مناسب‌ترین راه برای بررسی عوامل متأثر و مؤثر بر آرزوی جوانان، در مبانی نظری، بررسی تلفیقی نظریات پیرامون آرزوهای جوانان به صورت جامع و همه‌جانبه است؛ در مبانی نظری این تحقیق نظریه‌های مرتبط با تأثیر متغیرهای پایگاه اقتصادی اجتماعی، اعتماد به حاکمیت، احساس محرومیت نسبی،

جدول ۴. علل اصلی شکل‌گیری اتوپیای مشارکتی

عوامل مطرح‌شده در ادبیات و پیشینه	مقولات اصلی تحریک پتانسیل اتوپیای مشارکتی
ارزش‌های رفاهی، فقر و بحران‌های اقتصادی، وضعیت شغلی و اقتصادی خانوار، افزایش صعودی فاصله انتظارات و توانایی اقتصادی، طبقه متوسط فرودست، هزینه‌فایده سودمندی آینده بعد از اعتراض، عدم توازن ساختاری جنسیتی	احساس محرومیت نسبی
تعارض فرهنگی حوزه رسمی و غیررسمی، هویت‌خواهی، ارزش‌گرایی، جستجوی کرامت، شکاف نسلی، آرزوها و هویت جوانان، تأثیرات سرایت مواجهه با شیوه‌های زندگی ایدئولوژی‌های جدید و دستاوردهای ارزشی گروه‌های مرجع، سنت تاریخی خشونت ملت، مسائل شخصیتی و فردی	تعارض ارزشی
اعتماد بینافردی، اعتماد به گروه‌ها، انسجام و هم‌بستگی، حضور در شبکه‌های اجتماعی، قوت نهادهای مدنی (احزاب سیاسی و تشکل‌های اجتماعی و اتحادیه‌های صنفی و هیئت و تعاونی و...)، امید به اثرگذاری اعتراضات، گروه‌گرایی، توجه‌خواهی، شجاعت، ارزش‌های تعاملات اجتماعی، توجیه فواید خشونت، حمایت جمعی، ارتباطات، تراکم اطلاعات، دسترسی به رسانه‌های ایدئولوژی مخالف، شک به رسانه‌های رسمی، تقویت روابط غیررسمی شبکه‌ای و مجازی، حمایت رسانه‌های خارجی از مخالفان	عام‌گرایی و اعتماد عمومی (جامعه قوی)
ناامیدی عمومی از اصلاح، بی‌آیندگی، رضایتمندی‌های جبران‌کننده، میل به مهاجرت، انحصارگرایی اجتماعی، سیاست طرد، تبعیض و تحقیر، محرومیت شأن‌نخبگان، حق مشارکت در تعیین سرنوشت، تبعیض قومی، خشم انباشته سیاسی	امید به زندگی و تاب‌آوری عمومی
سرمایه اجتماعی حکومت، بی‌اعتمادی نهادی، ناکارآمدی حاکمیت، راه‌های جایگزین خشونت، اعتماد به رقبای ایدئولوژیک، احساس بی‌نظمی اجتماعی، آشفتگی و هرج‌ومرج، ارزش‌های سیاسی، مسئولیت‌پذیری، رانت و فساد حاکمان، خیرخواهی مسئولان، کینه‌توزی، آزادی‌خواهی، فقدان دموکراسی، همسویی دغدغه‌ها، رابطه دوستانه یا معاندانه	اعتماد به حاکمیت
اعمال قدرت حاکمیت، قدرت کنترل، قدرت سرکوب حاکمیت، ترس از حاکمیت، ایمنی و احساس امنیت، مراقبت از آسیب، شرایط امنیتی، اطاعت و فرمانبرداری، امنیت اجتماعی و سرقت، نوع دیپلماسی و ارتباط با کشورهای دیگر	اقتدار سیاسی

اما همه این عوامل نیازمند مکانیسم فعال‌سازی به نام شبکه‌های اجتماعی و ارتباطات میان مردم هستند. تغییرات اجتماعی پیچیده، همواره با مقاومت مردم در برابر پذیرش روبه‌رو هستند. چهار مانع پذیرش عبارتند از: هماهنگی، اعتبار، مشروعیت و هیجان. محققان معتقدند که اغلب اوقات مقاومت افراد در برابر تغییر نشان می‌دهد که آدم‌ها به دنبال تأیید اجتماعی‌اند. افرادی که با آنها ارتباط داریم مسئول بیشتر انتشارهای گسترده‌ای هستند که زندگی ما مبتنی بر آنهاست.

بدین ترتیب می‌توان مقولات اصلی تحریک پتانسیل کنش مشارکت در اعتراض (یا حتی حمایت) را به شرح زیر دانست. پنداشت مردم از:

- احساس محرومیت نسبی،
- عام‌گرایی و اعتماد عمومی (جامعه قوی)،
- تعارض ارزشی،
- امید به زندگی و تاب‌آوری عمومی،
- اعتماد به حاکمیت،
- اقتدار سیاسی (دولت قوی).

۷. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

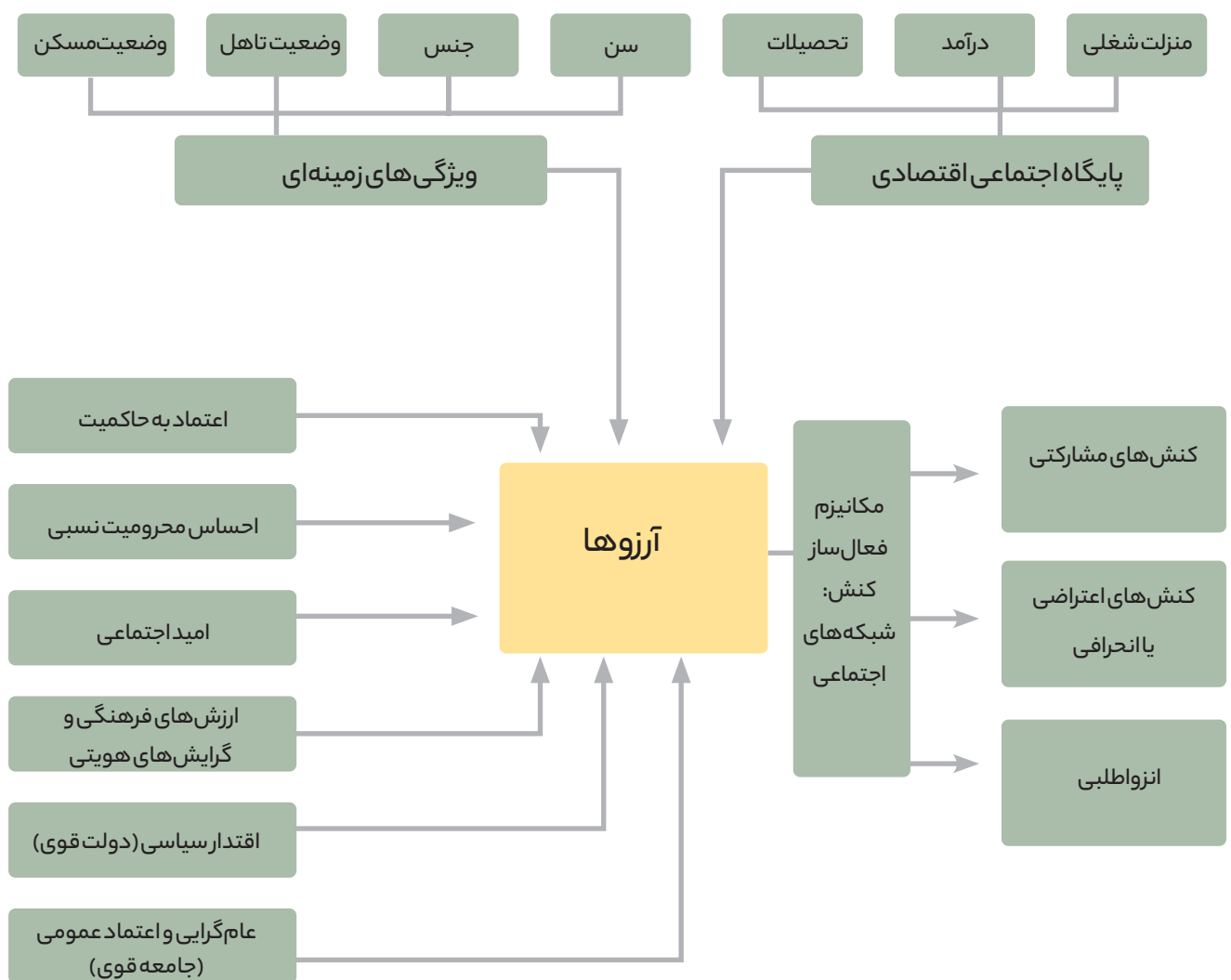

جنبه روان‌شناسی و اقتصادی مورد مطالعه قرار گرفته و بررسی خاصی در مورد آرزوهای جوانان در حوزه اجتماعی و حکمرانی ارائه نشده است.

به‌طور کلی، تدوین این مدل مبتنی بر تئوری‌های مرتبط با موضوع مورد مطالعه، ادبیات موجود و مطالعات تجربی پیشین و همچنین برگرفته از اندیشه‌های خبرگان و خود محقق است که در این قسمت، عناصر مدل نظری در قالب متغیرهای مستقل و وابسته مشخص و روابط فرضی بین آنها تعیین شده است.

تدوین یک مدل نظری از اهمیت زیادی برخوردار است. در واقع این مدل فرض تئوریک است که بر مبنای آن متغیرهای مستقل و وابسته مشخص و سپس روابط بین متغیرها با یکدیگر مشخص می‌شود. در این تحقیق، پژوهشگر عوامل متعدد متأثر و مؤثر بر آرزوهای جوانان را استخراج کرده است. این موارد نشان می‌دهند که بخش عظیمی از آرزوهای جوانان به عملکرد سیاستگذاران یا مدیران در اجرای سیاست‌ها و برنامه‌ها برمی‌گردد. چنانچه بررسی شد در بسیاری از تحقیقات انجام‌شده، موضوع آرزوها بیشتر بر

شکل ۳. مدل کلی سنجش مشارکت‌های متأثر از آرزوهای جوانان

از توانمندی دولت کاهش یابد و انتظارات و خواسته‌های ایشان افزایش یابد، احتمال کنش اعتراضی می‌رود. (نک: شکل ۴)

ج. ترازوی اجتماعی میان دولت و ملت: مسئله اعتماد

اعتماد مردم به دولت، مسئله‌ای جداگانه از مسئله اعتماد مردم به یکدیگر است؛ هرچقدر اعتماد مردم به دولت افزایش یابد و میل مردم به تغییر وضعیت کاهش یابد، کنش‌های حمایتی افزایش می‌یابد. در مقابل این وضعیت، اگر قدرت ثبات سیاسی دولت کاهش یابد و امید مردم به اثرگذاری در تغییرات افزایش یابد، احتمال کنش اعتراضی می‌رود. (نک: شکل ۴)

د. ترازوی سیاسی میان دولت و ملت: مسئله امید

قدرت ثبات و ایجاد امنیت سیاسی توسط دولت مسئله‌ای جداگانه از امید مردم به تغییر و تحولات سیاسی است؛ هرچقدر قدرت حفظ نظم دولت افزایش یابد و میل مردم به تغییر وضعیت کاهش یابد، کنش‌های حمایتی افزایش می‌یابد. در مقابل این وضعیت، اگر قدرت ثبات سیاسی دولت کاهش یابد و امید مردم به اثرگذاری در تغییرات افزایش یابد، احتمال کنش اعتراضی می‌رود. (نک: شکل ۴)

با توجه به متغیرهای شناسایی شده، می‌توان مدل مشارکت جوانان را در ۴ مؤلفه اساسی تقلیل و ساده‌سازی کرد.

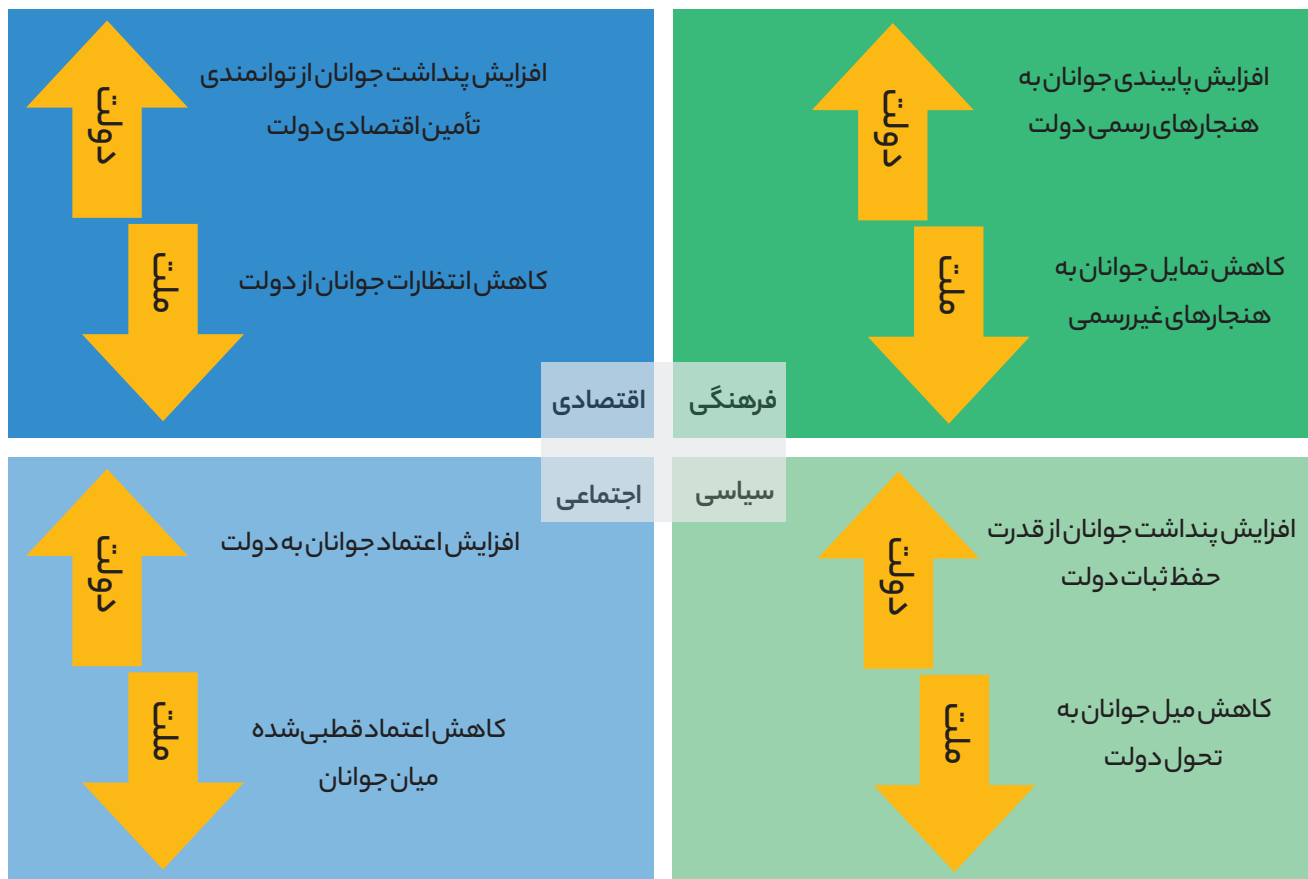
الف. ترازوی فرهنگی میان دولت و ملت: مسئله هویت

پایبندی به ارزش‌های اسلامی و هنجارهای رسمی حاکم بر جامعه، مسئله‌ای جداگانه از تمایل به ارزش‌های غیررسمی و مدرن است؛ هرچقدر همسویی دولت و ملت بیشتر شده و پایبندی مردم به هنجارهای رسمی افزایش یابد و تمایل به هنجارهای مدرن و غیررسمی کاهش یابد، کنش‌های حمایتی افزایش می‌یابد. در مقابل این وضعیت اگر پایبندی جوانان به هنجارهای رسمی کاهش یابد و تمایل به ارزش‌های مدرن افزایش یابد، احتمال کنش اعتراضی می‌رود. (نک: شکل ۴)

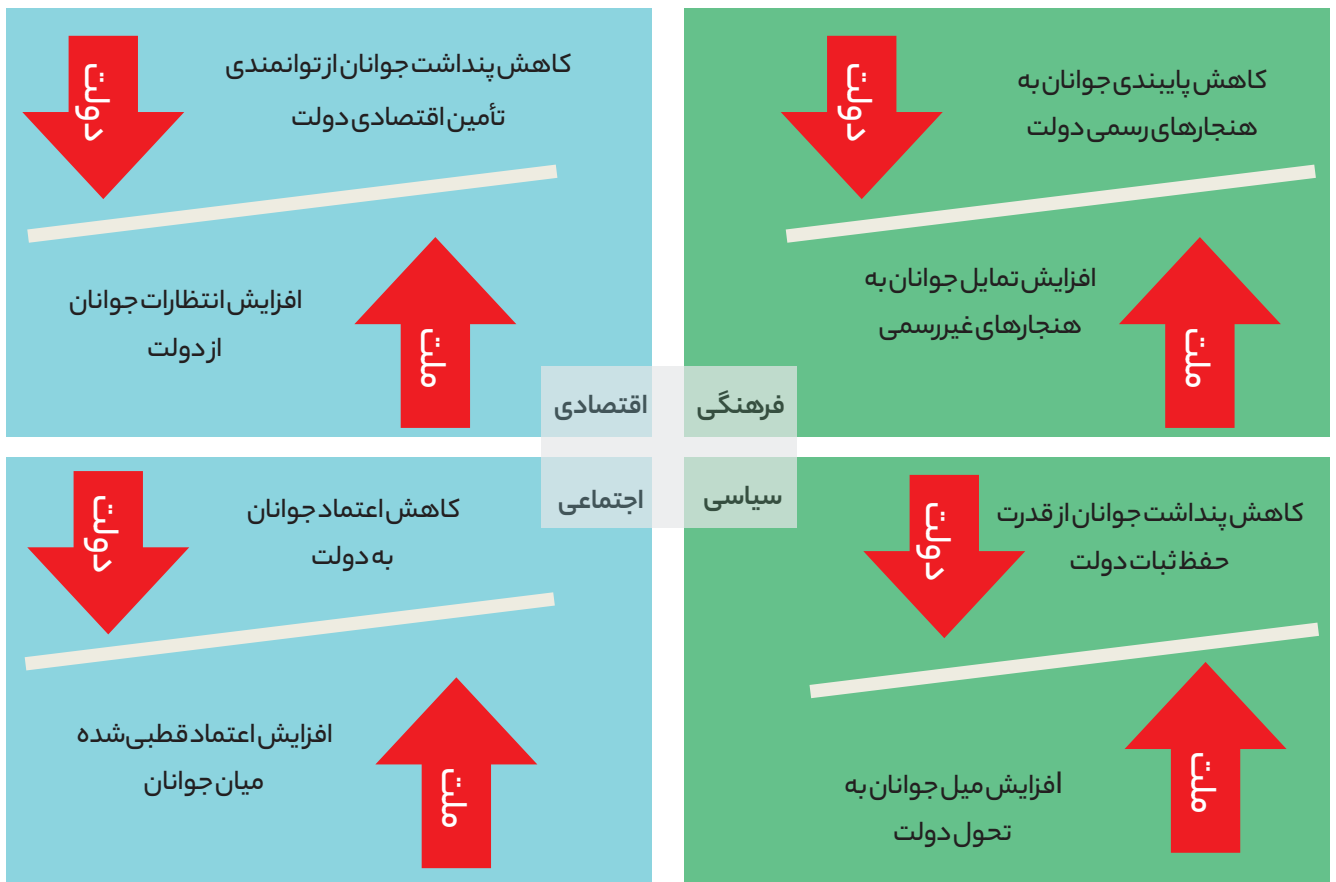
ب. ترازوی اقتصادی میان دولت و ملت: مسئله محرومیت

پنداشت مردم از توانمندی دولت در رفع نیازهای اقتصادی و داشته‌های مردم، مسئله‌ای جداگانه از مسئله خواسته‌ها و پایداری ذهنی مردم است؛ هرچقدر پنداشت مردم از توانمندی دولت افزایش یابد و انتظارات و خواسته‌های ایشان کاهش یابد، کنش‌های حمایتی افزایش می‌یابد. در مقابل این وضعیت، اگر پنداشت مردم

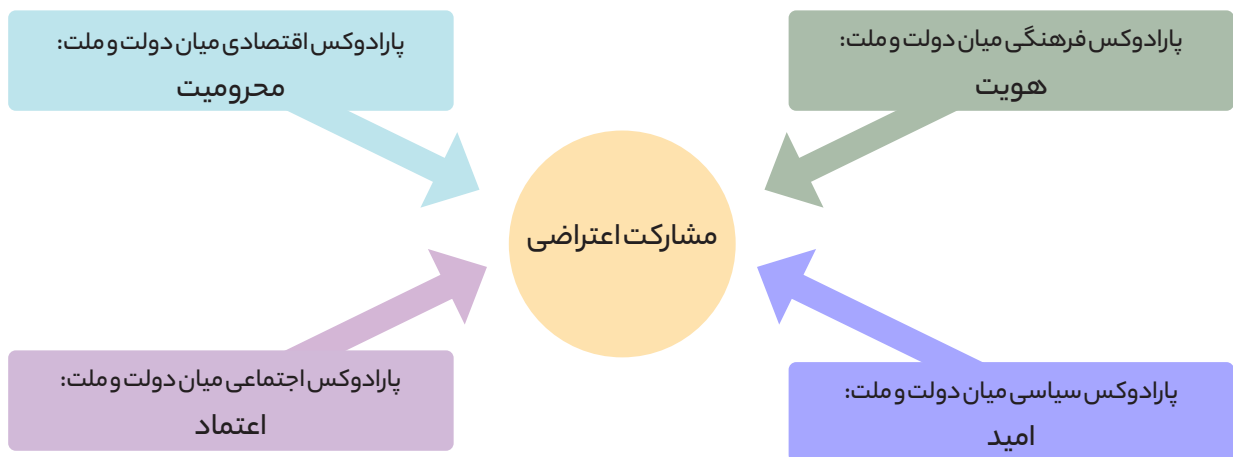
شکل ۴. مکانیزم‌های فعال‌ساز هم‌افزایی میان دولت و ملت (منجر به کاهش تنش و مشارکت حمایتی جوانان)

شکل ۵. مکانیزم‌های فعال‌ساز پارادوکس‌های میان دولت و ملت (منجر به افزایش تنش و مشارکت اعتراضی جوانان)

شکل ۶. پارادوکس‌های میان دولت و ملت پیش‌بینی‌کننده مشارکت اعتراضی

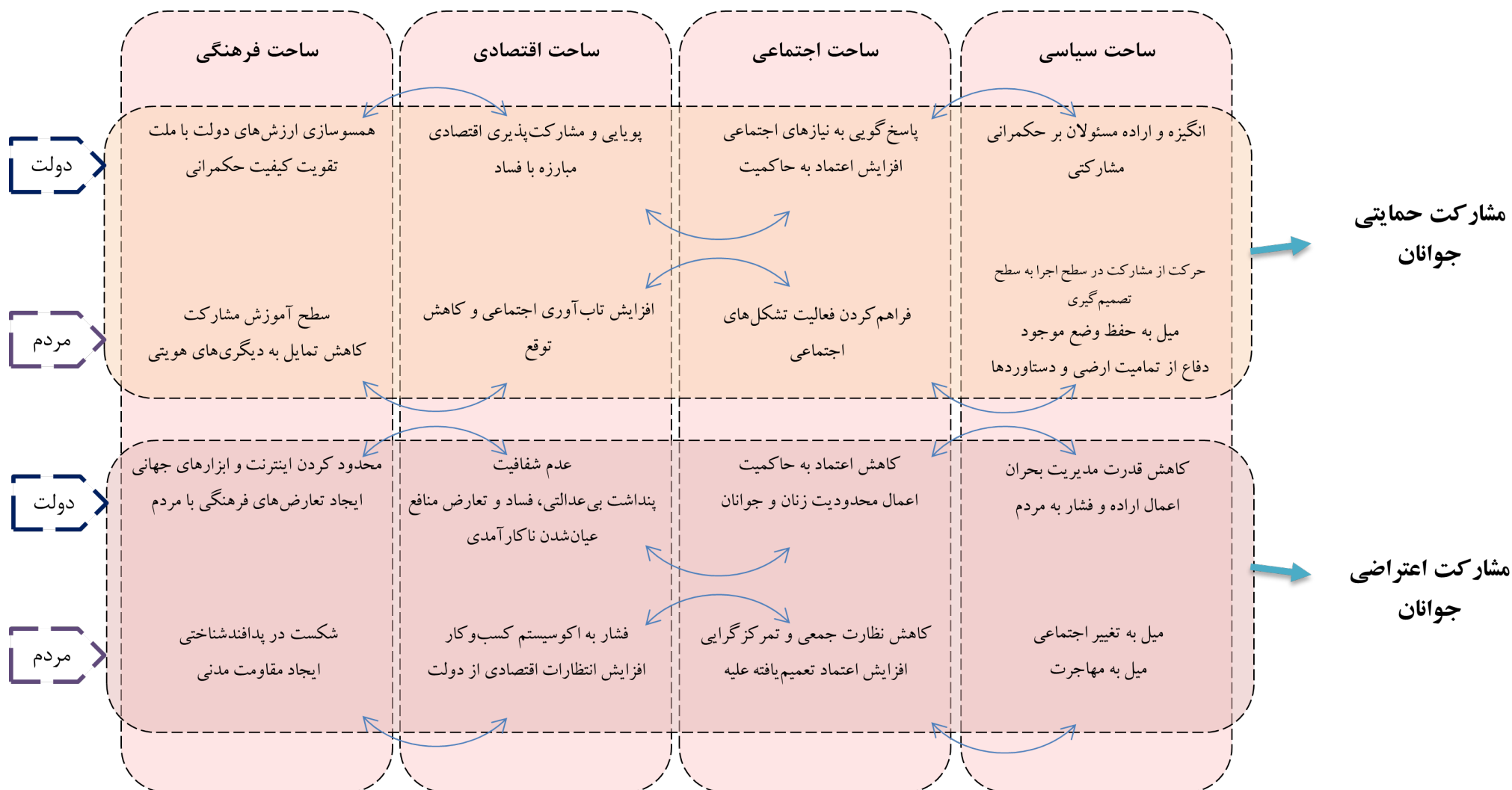

به این روند بسنده کرد و خود را با نظام جهانی تطبیق داد. همچنین نزدیک شدن به خروج از پنجره جمعیتی جوان کشور، نگرانی‌ها را بیشتر می‌کند. با توجه به عوامل تبیین شده در این پژوهش، راهکارهایی برای افزایش مشارکت جوانان ارائه شده است.

۱-۷. راهکارهای پیشنهادی

اگرچه مشارکت در انتخابات، در کشورهای مختلف جهان روندی نزولی داشته و بی‌اعتنایی به مشارکت‌های حمایتی معضلی جهانی است [۱۰۰]، اما مردمی بودن انقلاب اسلامی سبب می‌شود نتوان

شکل ۷. ساختار عوامل مؤثر در تحریک مشارکت جوانان

جدول ۵. عوامل و راهکارهای اصلی متناظر در سنجش مشارکت جوانان

ردیف	عامل مؤثر	حوزه تمرکز	راهکار اصلی
۱	عدم پابندی مردم به ارزش‌های اعلامی حاکمیت	فرهنگی	تمرکز بر تفکیک ارزش‌های انقلاب اسلامی از اشخاص با شفافیت روندی
۲	تمایل مردم به ارزش‌ها و هنجارهای غیررسمی خارج از خواست حاکمیت		تمرکز بر جنگ شناختی نامتوازن و نامتقارن برای آگاهی‌بخشی از پیچیدگی‌های زمینه‌ای
۳	پنداشت عدم توانایی حاکمیت در تأمین نیازهای اقتصادی	اقتصادی	تمرکز بر موفقیت‌های کوچک و سریع برای اثرگذاری بر سفره مردم
۴	افزایش انتظارات اقتصادی مردم		تمرکز بر اقتصاد گروه‌های مرجع و فرهنگ‌ساز برای کاهش سطح انتظارات و مقایسه‌های محرومیت‌ساز
۵	کاهش اعتماد به حاکمیت	اجتماعی	تمرکز بر خیرخواهی و به رسمیت شناختن مطالبات و برخوردهای منعطف در کنار ساختارمند کردن مشارکت مردمی از طریق تشکل‌های اجتماعی
۶	افزایش قطبی‌شدن اعتماد		تسهیل رواداری، سازواری و انسجام اجتماعی با تمرکز بر اعتماد تعمیم‌یافته
۷	محدودیت ساختار مشارکت‌پذیری و اقتدار و فشار برای حفظ وضعیت	سیاسی	تمرکز بر مشارکت‌پذیری در تصمیم‌گیری و ایجاد تحزب و گشایش‌های سیاسی برای پوشش دادن به سلیق مختلف زیرمجموعه نظام
۸	میل به مهاجرت یا تغییر وضعیت		ساخت تصویر امیدوارانه از آینده ایران با تمرکز بر شاخص‌زیبندگی حاکمیت در ابعاد مختلف برای افزایش احساس تعلق عمومی

دسته‌بندی مؤلفه‌ها، مقولات نمایانگر چند مؤلفه شناسایی شده است. در واقع با شکست مشارکت مردمی به شاخص‌ها، فرایند از بالا به پایین انجام شده و از طرف دیگر نیز مؤلفه‌هایی از پایین به بالا به سنجش مشارکت جوانان پرداخته است. هویت فرهنگی، محرومیت نسبی، اعتماد به حکمرانی و امید اجتماعی چهار شاخص اصلی مدل سنجش مشارکت جوانان هستند. این شاخص‌ها در نماگرها و مؤلفه‌های گوناگون تعریف عملیاتی و آماده سنجش جهت پایش مشارکت مردمی در ایران می‌شوند. در گزارش‌های آتی هر یک از این مؤلفه‌ها توسط متخصصان حوزه مشارکت و سرمایه اجتماعی، از جهت نظر وزن‌دهی خواهند شد. لذا تلاش شد با بهره‌گیری از پیمایش‌های گذشته، مبانی نظری و دیدگاه صاحب‌نظران و خبرگان، مدلی قابل‌اتکا جهت سنجش و پایش مشارکت جوانان در ایران طراحی شود.

همچنین در این گزارش این پرسش که چرا می‌توان از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده کرده و به سنجش مشارکت جوانان پرداخت نیز مورد پاسخ قرار گرفت. شبکه‌های اجتماعی محل کنشگری مردم در فضای مجازی است و در این گزارش بسترهای کامنت اینستاگرام، پست اینستاگرام، لایک اینستاگرام، پست

هریک از راهکارهای اصلی بالا را می‌توان در گزارش‌های جداگانه بسط و تبیین کرد، اما شاه‌کلید تمام راهکارها تمرکز بر شاخصی تحت عنوان برانندگی حاکمیت برای مردم است که از نظر زیبایی‌شناختی، پیامدهای متعددی در حوزه‌های چهارگانه فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی از خود بر جای خواهد گذاشت.

۲-۷. جمع‌بندی

یکی از مؤلفه‌های بسیار مهم سنجش میزان موفقیت یا عدم موفقیت نظام‌های سیاسی در جهان، وضعیت سرمایه اجتماعی^۱ آنهاست. در سلسله گزارش‌های گذشته سنجش این مفهوم در ایران [۱]، [۲]، [۳] به طراحی مدل نظری و سنجش سرمایه اجتماعی پرداخته شد و در نهایت بعد از پایش مداوم به این نتیجه رسیدیم که مشارکت مردمی، سخت‌تغییرترین متغیر در بین متغیرهای اساسی ذیل سرمایه اجتماعی است.

در این گزارش ابتدا مشارکت مردمی به ابعاد مختلف آن تقسیم و سپس شاخص‌هایی از ادبیات نظری برای سنجش آن استخراج شده است. سپس مؤلفه‌های متعددی که در پیمایش‌ها و پژوهش‌های مختلف مورد سنجش قرار گرفته، منظم شده است. با انتزاع و

تحلیل پنداشت شبکه‌های اجتماعی در کنار محاسبات تجمیعی
پیمایش‌های گذشته، با استفاده از هوش مصنوعی به سنجش و
پیش‌بینی مشارکت اجتماعی می‌انجامد.

توئیتر، لایک توئیتر، کامنت تلگرام و پست تلگرام پیشنهاد شده
است. هر یک از این بسترها وزن متفاوتی در بساخت مفهوم
مشارکت جوانان دارند. در نهایت می‌توان بیان داشت که محاسبه

منابع و مآخذ

۱. حدادی، علیرضا و سینا، شیخی و رسول، محسن‌زاده. (۱۴۰۲)، سلسله گزارش‌های پایش سرمایه اجتماعی حاکمیت: گزارش ششم: سنجش سرمایه اجتماعی تابستان سال ۱۴۰۱ از طریق فضای مجازی، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۲. حدادی، علیرضا و رسول، محسن‌زاده و احمد، یزدانیان. (۱۴۰۲)، سلسله گزارش‌های پایش سرمایه اجتماعی حاکمیت: گزارش ششم: سنجش سرمایه اجتماعی زمستان سال ۱۴۰۱ از طریق فضای مجازی، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۳. حدادی، علیرضا و معین، کاظمی و احمد، یزدانیان. (۱۴۰۲)، سلسله گزارش‌های پایش سرمایه اجتماعی حاکمیت: گزارش ششم: سنجش سرمایه اجتماعی پاییز سال ۱۴۰۱ از طریق فضای مجازی، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۴. حدادی، علیرضا و سید مهدی، اعتمادی و جواد، حاتمی (۱۴۰۲). کشف ترجیحات اخلاقی در رسانه اجتماعی توئیتر (مطالعه کیفی انتخابات ۱۳۹۶). مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۹(۷۰): ۲۰۳-۲۴۰.
۵. روشه، گی (۱۴۰۱)، تغییرات اجتماعی، ترجمه دکتر منصور وثوقی، تهران: نشر نی، صفحه ۲۴.
۶. امیری، محسن و سیمین، حاجی‌پور ساردویی و مجتبی، مقصودی و رضا، کاویانی. (۱۳۹۹). آینده‌پژوهی عوامل تأثیرگذار بر مشارکت انتخاباتی جوانان در انتخابات ریاست‌جمهوری. ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۳(۴)، ۷۹۶-۸۳۹.
۷. ذکایی، محمدسعید. (۱۳۹۱). جرم‌شناسی فرهنگی و مسئله جوانان. فصلنامه جامعه‌شناسی ایران، سال سیزدهم، ش ۱ و ۲.
۸. فیضی، ایرج، هوشنگ ناییبی و سعید معیدفر. (۱۳۹۷). آرزوهای آنومیک جوانان و پیامدهای آن. نشریه مسائل اجتماعی ایران، سال نهم، ش ۲.
۹. دورکیم، امیل. (۱۳۸۹). خودکشی. ترجمه نادر سالارزاده امیری. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
۱۰. مرتن، رابرت. (۱۳۷۸). ساختار اجتماعی و بی‌هنجاری در نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی، لوئیس کوزر و برنارد روزنبرگ، ترجمه فرهنگ ارشاد. تهران: نشر نی.
۱۱. قاضی‌نژاد، مریم. (۱۳۹۲). طرد اجتماعی جوانان ابعاد و شاخص‌ها. مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ش ۱۹.
۱۲. عسکری ندوشن، عباس و مرجان، صباغچی. (۱۳۹۷). ارزیابی نیازهای جوانان و اولویت‌های سیاستی مرتبط با آنان در شهر یزد با به‌کارگیری الگوی اهمیت - عملکرد. فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و نهم، ش ۲.
۱۳. محقق منتظری، مائده. (۱۳۹۸). رابطه سرمایه‌های اقتصادی و اجتماعی با شکل‌گیری آرمان‌های اجتماعی در جوانان ساکن شهر تهران. فصلنامه رفاه اجتماعی، سال نوزدهم، ش ۷۴.
۱۴. ردادی، محسن (۱۴۰۲)، جریان‌شناسی تجدیدنظرطلبی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
15. Counts, S., De Choudhury, M., Diesner, J., Gilbert, E., Gonzalez, M., Keegan, B., Naaman, M. and Wallach, H., 2014, February. Computational Social Science: CSCW in the Social Media . In Proceedings of the Companion Publication of the 17th ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work & Social Computing (pp. 105-108). ACM.
16. Giangiacomo Bravo, Mike Farjam, 2017, Prospects and Challenges for the Computational Social Sciences, in: Journal of Universal Computer Science, vol. 23, no. 11 (2017), 1057-1069.
17. Anagha Uppal and Stephanie Bohon. 2017. Thoughts on the Vulnerability of the Field of Computational Social Science. In CSSSA's Annual Conference on Computational Social Science Proceedings, Santa Fe, NM, October 2017(CSS'17), 5 pages.

18. Cioffi-Revilla, Claudio (2017), Introduction to Computational Social Science, Springer, Second Edition.
19. https://cnets.indiana.edu/wp-content/uploads/conover_prediction_socialcom_pdfexpress_ok_version.pdf.
20. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-13820-6_3.
۲۱. امید، رضا. (۱۴۰۰). سیاست‌گذاری اجتماعی و مسئله امید؛ مطالعه ارزیابی جامعه از آینده در پیمایش‌های ملی دهه ۱۳۹۰. پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، سال هشتم، ش ۲۷.
۲۲. ذکایی، محمدسعید. (۱۳۹۶). جامعه‌شناسی جوانان ایران. تهران: نشر آگاه.
۲۳. روشن‌فکر، پیام و محمدسعید، ذکایی. (۱۳۸۵). جوانان، سرمایه اجتماعی و رفتارهای داوطلبانه. فصلنامه رفاه اجتماعی. ش ۲۳.
۲۴. شیخی، سینا و فروزان‌فر، محمدمهدی (۱۴۰۲)، پویایی‌شناسی مشارکت مردمی در ایران سلسله گزارش‌های پویایی‌شناسی چالش‌شناسی چالش‌های کشور، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۲۵. پناهی، محمدحسین و سمیه‌سادات بنی‌فاطمه. (۱۳۹۴). فرهنگ سیاسی و مشارکت سیاسی زنان. فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۲ (شماره ۶۸).
۲۶. زارع‌زاده ابرقویی، رسول. (۱۳۹۶). تبیین رفتار رأی‌دهی مردم تهران در انتخابات‌های اخیر (با تأکید بر انتخابات دوره دهم مجلس شورای اسلامی). فصلنامه علمی پژوهشی علوم سیاسی، ۲۰ (ش ۸۰ - زمستان ۱۳۹۶).
۲۷. عباس‌نیا، اکرم و محبوبه، پاک‌نیا و نسرین، مصفا. (۱۴۰۲). بررسی چگونگی تأثیر حوزه عمومی مجازی بر مشارکت سیاسی. سیاست‌گذاری عمومی، ۹ (۱).
۲۸. حسین‌زاده، جواد (۱۳۹۹). پنجره جمعیتی، مدیریت سرمایه انسانی و رشد اقتصادی پایدار در گام دوم انقلاب اسلامی ایران، پژوهشکده آمار ایران.
۲۹. گر، تد. رابرت. (۱۳۷۷). چرا انسان‌ها شورش می‌کنند. ترجمه علی مرشدی‌زاده. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۳۰. ذوالفقاری، اکبر (۱۴۰۲). فراتحلیل عناصر مؤثر بر مشارکت سیاسی در انتخابات ملی جمهوری اسلامی ایران: پژوهش‌های بازه زمانی ۱۴۰۱-۱۳۹۶. مطالعات راهبردی بسیج، ۲۶ (۹۸).
۳۱. مقاتل، نسرین و مسعود، حراقی. (۱۳۹۰). ارائه مدل ساختاری سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی، سیاسی و ورزشی جوانان (مطالعه در استان بوشهر). امنیت انتظامی دریایی، ۶ (۲).
۳۲. خانیک، هادی و حمید، سرشار. (۱۳۹۱). گونه‌شناسی فرهنگ سیاسی، مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه کردستان. پژوهش سیاست‌نظری، ۱۱ (۸).
۳۳. روحانی، علی و عباس، عسکری نوشن و سعید، کشاورزی. (۱۳۹۸). بررسی آرزوهای اجتماعی دانش‌آموزان دبیرستانی ۱۵ تا ۱۸ ساله در شهر یزد. نشریه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، دوره ۱۸، ش ۴۴.
۳۴. ثقفی، زهره و فیروزراد. (۱۳۹۳). بررسی رابطه کلیشه‌های جنسیتی با مشارکت اجتماعی در بین دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی شهر میاندوآب. مطالعات جامعه‌شناسی، سال ششم، ش ۲۱.
۳۵. توسلی، غلام‌عباس. (۱۳۸۲). مشارکت در شرایط جامعه آنومیک (رابطه آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی با مشارکت اجتماعی). تهران: دانشگاه تهران.
۳۶. صدیق سروستانی، رحمت‌الله. (۱۳۸۳). آسیب‌شناسی اجتماعی. تهران: انتشارات آن.
۳۷. آلموند، گابریل و جی پاول. (۱۳۸۰). مشارکت و حضور شهروندان. ترجمه علیرضا طیب. مجله اطلاعات سیاسی اقتصادی، سال ۱۱، ش ۱۶۳ و ۱۶۴.
۳۸. سی‌گل، لاری و سنا جوزوف. (۱۳۸۱). بزهکاری نو جوانان. ترجمه علی‌اکبر تاج‌مزینانی و فرامرز دزفولی ککولی. تهران: سازمان ملی جوانان.
۳۹. دورکیم، امیل. (۱۳۷۸). بی‌هنجاری و خودکشی در نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی، لوئیس کوزر و برنارد روزنبرگ. ترجمه فرهنگ ارشاد. تهران: نشر نی.
۴۰. میزروخی، افرایم هارولد. (۱۳۷۸). «موفقیت و فرصت» در نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی، لوئیس کوزر و برنارد روزنبرگ، ترجمه فرهنگ ارشاد، تهران: نشر نی.
۴۱. محسنی تبریزی، علیرضا و مجتبی، عباسی قادی. (۱۳۹۳). تبیین و مقایسه مشارکت اجتماعی جوانان در دو جامعه ایران و تاجیکستان. نشریه مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ۱۵، ش ۳.

۴۲. مبارکی، محمد. (۱۳۸۳). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و جرم، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته پژوهش علوم اجتماعی. دانشگاه شهید بهشتی.
۴۳. فرخ‌نژاد کشکی، داوود و اصغر، محمدی و منصور، حقیقتیان. (۱۳۹۷). بررسی عوامل جامعه‌شناختی مؤثر در امید به آینده حاشیه‌نشینان تبریز. فصلنامه‌ی مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال نهم، ش ۲۹.
۴۴. امام‌جمعه‌زاده، جواد و محمدرضا، رهبر قاضی و امید، عیسی‌نژاد و زهره، مرندی. (۱۳۹۱). بررسی رابطه میان احساس محرومیت نسبی و مشارکت سیاسی در میان دانشجویان دانشگاه اصفهان. دو فصلنامه دانش سیاسی، سال هشتم، ش اول (شماره پیاپی ۱۵).
۴۵. پال، هر سی و بلانچارد کنث. (۱۳۷۷). مدیریت رفتار سازمان، ترجمه علی علاقه‌بند. تهران: انتشارات امیرکبیر.
46. Davies, J. C. (1962). Toward A Theory Of Revolution. *American Sociological Review*, 27(1), pp. 5-19.
۴۷. تقوی، نعمت‌الله. (۱۳۸۵). بررسی عوامل و زمینه‌های مشارکت مردم در توسعه منطقه شهرستان‌های آذربایجان شرقی. تبریز: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی آذربایجان شرقی.
۴۸. رضوی، سیدحسین و همکاران. (۱۳۷۷). فقر، پیشرفت و توسعه: مفاهیم رهیافت‌ها و شاخص‌ها. تهران: انتشارات مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی وزارت جهادسازندگی.
49. Hofstede, G. (2003). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations across Nations*. 2nd ed. Newbury Park: Sage Publications.
50. Castells, M. (2009). *The Power of Identity: The Information Age: Economy, Society, and Culture*. Vol 2, 2nd Edition with a New Preface, Wiley-Blackwell.
۵۱. جلالی‌پور، حمیدرضا. (۱۳۸۲). هویت ملی و اقوام ایرانی در عصر خیزش قومیت‌ها. سیاست خارجی، سال هفتم، ش ۱.
۵۲. رجایی، فرهنگ. (۱۳۸۲). مشکل هویت ایرانیان امروز. تهران: نشر نی.
۵۳. بی‌رو، آلن. (۱۳۷۰). فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی. تهران: مؤسسه کیهان.
۵۴. شاهی، زهرا و احمدرضا، اوجی‌نژاد. (۱۳۹۳). اثر بخشی آموزش به شیوه رویکرد راه‌حل محور بر افزایش میزان سازگاری اجتماعی و حل بحران هویت نوجوانان دختر. فصلنامه زن و جامعه، سال پنجم، ش ۱.
۵۵. محسنی تبریزی، علیرضا. (۱۳۸۰). آسیب‌شناسی اجتماعی جوانان بررسی انزوای ارزشی (بیگانگی فرهنگی) و مشارکت فرهنگی در محیط‌های دانشجویی کشور (دانشگاه‌های دولتی تهران). مؤسسه پژوهشی و برنامه‌ریزی آموزش عالی، طرح پژوهشی نیازسنجی نیروی انسانی متخصص و سیاست‌گذاری توسعه منابع انسانی کشور، ش ۳۴.
۵۶. هزارجریبی، جعفر و محمد، سیدغراب و صابر، جعفری کافی‌آباد و سیدمهدی، دبستانی. (۱۳۹۳). بررسی نیازها، علایق و اولویت‌های دختران نوجوان شهر تهران. فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره پنجم، ش ۱۸.
۵۷. شفیع، سمیه سادات. (۱۳۸۹). سیاست‌های فرهنگی دولت و الگوهای سبک‌زندگی دختران. پایان‌نامه دکترای جامعه‌شناسی (استاد راهنما: محمدسعید ذکایی، استاد مشاوره: محمدحسین پناهی و ابوتراب طالبی)، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده علوم اجتماعی.
58. Bennett, A. & Harris, Keith K. (2004). *After Subculture: Critical Studies In Contemporary Youth Culture*, Palgrave Macmillan.
59. رضادوست، کریم و علی حسین حسین‌زاده و احسان، کهنسال. (1393). جهت‌گیری‌های عام‌گرایانه و عوامل اجتماعی-فرهنگی مؤثر بر آن (مورد مطالعه: جامعه شهری دهشت). فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی- فرهنگی، دوره سوم، ش 2
60. Hart, C. S. (2016). How do aspirations matter?. *Journal of Human Development and Capabilities*, 17(3): pp. 324-341.
61. Tepperman, L., Albanese, P., & Curtis, J. E. (Eds.). (2009). *Principles of sociology: Canadian Perspectives*. Oxford University Press
62. Lewis, Oscar (1969). Culture of Poverty, In Moynihan, Daniel P. *On Understanding Poverty: Perspectives from the Social Sciences*. New York: Basic Books, pp. 187-220.
63. Haller, A. (1968). On the Concept of Aspiration, *Rural Sociology* (33) 4: pp. 484-487.
۶۴. غفاری، غلامرضا و میثم، نوابی. (۱۳۸۸). تبیین گستره و شعاع اعتماد اجتماعی در شهر کاشان. دانشنامه علوم اجتماعی،

65. Uslaner, E. (2002). *The Moral Foundations of Trust*, Cambridge University Press.
۶۶. صادقی، رسول و غلامرضا، غفاری و مریم، رضایی. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر تمایل به مهاجرت از ایران. دوفصلنامه مطالعات جمعیتی، دوره ۴، ش ۲.
۶۷. طالبی، ابوتراب. (۱۳۷۸). بیگانگی ارزشی جوانان. نامه پژوهش، ش ۱۴ و ۱۵.
68. Ray, D. (2003). *Aspirations, Poverty and Economic Change*. New York: New York University and Instituto de Analisis Economico (CSIC).
۶۹. اینگلهارت، رونالد. (۱۳۷۳). تحول فرهنگی در جوامع پیشرفته صنعت. ترجمه مریم وتر، تهران، کویر.
70. Mannheim, K. (2010). *Articles in sociology of knowledge*. (Translated by Majidi, Fariborz) Tehran, Sales publication. (in Persian)
71. Paskov, M. and Dewilde, C. (2012) *Income inequality and solidarity in Europe*. *Social Stratification and Mobility*, 30, pp.415–432.
72. Alcantara E., furtado F. monteiro c. (2012). *Solidarity and mutual assistance in low-income communities: every practices to overcome scarcity and improve quality of life, Recife, Brazil*. *social and behavioral sciences*, 35: PP. 344- 352
۷۳. محسنی تبریزی، علیرضا. (۱۳۸۳). سنجش میزان فائلیسم و رابطه آن با احساس کارآمدی و احساس بی‌قدرتی سیاسی در بین زنان بالغ مناطق شهری کشور. نامه‌ی پژوهش فرهنگی، سال هشتم، ش ۹.
74. Sabine T. Koeszegi (2004). *Trust-Building Strategies in Inter-Organizational Negotiations*. *Journal of Managerial Psychology*, Vol . 19.
۷۵. شاکری، عباس و فرشاد، مؤمنی و تیمور، محمدی و حمید، بهمن‌پور و سعیده، علیزاده. (۱۳۹۳). بررسی اثر اعتماد بر نوآوری در کشورهای با درآمد متوسط (با تأکید بر شعاع بی‌اعتمادی فوکویاما). فصلنامه اقتصاد مالی، دوره ۸، ش ۲۹ (شماره پیاپی ۲۹).
۷۶. قلی‌پور، آرین و علی پیران‌نژاد. (۱۳۸۶). ارتقای اعتماد عمومی و دموکراسی الکترونیکی: تبیین نقش دولت الکترونیک. فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۲، ش ۱.
۷۷. پاتنام، رابرت. (۱۳۸۰). دموکراسی و سنت‌های مدنی، ترجمه محمد تقی دلفروز. تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور.
۷۸. ظهیری‌نیا، مصطفی و هدایت‌اله، نیکخواه و احمد، فلاحی شاه‌آباد و سهیل، صادقی و امید، عزیززاده. (۱۳۹۵). اعتماد اجتماعی و تأثیر آن بر مشارکت اجتماعی دانشجویان دانشگاه هرمزگان، نشریه پژوهش نامه فرهنگی هرمزگان، دوره ۶، ش ۱۱.
۷۹. هاشمی، سیده حکیمه. (۱۳۹۹). تحلیل جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی در جامعه زرتشتیان شهر تهران و ارائه الگو برای اقلیت‌های دینی کشور. پایان‌نامه دکترای رشته‌ی جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی.
۸۰. مشایخی، محمد و غلامرضا، جعفری‌نیا و حبیب، پاسا لار زاده. (۱۴۰۱). بررسی رابطه اعتماد به کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی در بین جوانان شهر بوشهر. ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران، سال پنجم، ش ۱۲.
۸۱. تنهایی، حسین ابوالحسن. (۱۳۷۴). مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی. چاپ اول، تهران: انتشارات مرنديز.
۸۲. لومان، جنیفر. (۱۳۸۵). ساخت‌شکنی دورکیم (نقدی پسا ساختارگرایانه)، ترجمه شهناز مسمی‌پرست. تهران: نشر نی، چاپ اول.
۸۳. کوزر، لوئیس. (۱۳۷۰). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: انتشارات علمی.
۸۴. نقیب‌السادات، سیدرضا و ابوالقاسم، فاتحی دهاقانی و پروین، فروغیان. (۱۳۹۱). نقش امنیت اجتماعی در کاهش میزان انحرافات در بین دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر شوش. فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، سال سوم، ش ۷.
۸۵. شریعتی، شهروز و عباسی‌شاهکوه. (۱۳۹۵). دولت و مسئله کنترل اجتماعی در ایران (۱۳۲۰-۱۳۰۴). فصلنامه دولت‌پژوهی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۱، ش ۴.
۸۶. احمدی، حبیب. (۱۳۸۲). جامعه‌شناسی انحرافات. تهران: سمت.

87. Hay, C. (2001). Parenting, Self-Control, and Delinquency: A test of self-control theory. *Criminology*, Vol 39, No 3.
۸۸. حسنونند، احسان و اسماعیل، حسنونند. (۱۳۹۰). بررسی عوامل خانوادگی و اجتماعی مؤثر بر رفتار بزهکارانه دانش‌آموزان (مطالعه موردی دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهرستان سلسله در استان لرستان). فصلنامه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، سال دوم، ش دوم.
89. Rothstein, B., and D. Stolle (2008). The State and Social Capital: an Institutional Theory of Generalized Trust, *Comparative Politics* 40(4): pp. 441-459.
۹۰. معدنی قهفرخی، سعید. (۱۳۹۸). امید و ناامیدی در جنبش‌های اجتماعی. فصلنامه مطالعات ایرانی پونه. ش ۹ و ۱۰.
۹۱. و کلاک، مایکل و ناریمان، دیبا. (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی. ترجمه کیان تاجبخش، افشین خاکباز و حسن پویان. تهران: نشر شیرازه.
92. Bäck, M. and H. S. Christensen (2016). When Trust Matters – A Multilevel Analysis of the Effect of Generalized Trust on Political Participation in 25 European Democracies, *Journal of Civil Society*, Vol. 12, pp.178-197.
۹۳. یوسفی، رسول. (۱۳۹۸). تبیین جایگاه امیدآفرینی اجتماعی در راستای تحقق گام دوم انقلاب. مجموعه مقالات همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب؛ الگوی نظام انقلابی تمدن‌ساز، معنویت و اخلاق، ش پیاپی ۱.
94. Cook, E. F. (2004). Rorty on Conversation as an Achievement of Hope. *Contemporary Pragmatism*, pp. 1 (1): pp. 83-102.
۹۵. مکوندی، فواد و عبدالکریم، بهزادی. (۱۴۰۰). بازآفرینی امید اجتماعی با بهره‌گیری از الگوی حکمرانی جامع. فصلنامه تعالی منابع انسانی، سال دوم، ش ۲.
96. Nunn k.p. (2005). Personal Hopefulness: A Conceptual Review of the Relevance of the Perceived. *British Journal of Medical Psychology*.
۹۷. درستکار، آرنوش و هایده، صابری و نسرین، باقری. (۱۳۹۸). ارائه مدل ساختاری مشارکت اجتماعی بر مبنای خودکارآمدی، هویت اجتماعی و تاب‌آوری بر اساس نقش میانجیگری امید. مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مشهد، شماره ۶، ویژه‌نامه، سال ۶۲.
98. Beilin, R. & Wilkinson, C. (2015). Introduction: governing for urban resilience. *Urban Studies Journal Limited*. 9 (2), pp. 38-51.
۹۹. صالحی امیری، سیدرضا و اسماعیل، کاوسی. (۱۳۸۷). مدیریت و سرمایه اجتماعی. تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت‌نظام.
100. Solijonov A, "Voter Turnout Trends Around the World", International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

گزیده سیاستی

در سلسله گزارش‌های پایش مشارکت مردمی، وضعیت مشارکت مردم مورد پایش قرار گرفته و پیش‌بینی خواهد شد. گزارش حاضر مدلی برای سنجش مشارکت مردمی در حوزه جوانان ارائه و چهار مؤلفه «هویت فرهنگی»، «محروریت نسبی»، «اعتماد به حکمرانی» و «امید اجتماعی» را به‌عنوان مهم‌ترین عوامل موثر بر مشارکت مردمی در حوزه جوانان معرفی کرده است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc@majles.ir